

Møte for lukkede dører, Stortinget 10. april 1935

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 10. april 1935 kl. 10.00

President: Hambro.

Dagsorden:

1. Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen angående Hannevig-saken (Innst. S. A.).
2. Referat.

Efter forslag av presidenten besluttet enstemmig:

1. Møtet holdes for lukkede dører.
2. Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet.
3. Etter anmodning av utenriksministeren gis utenriksråden og byråchefene Willett og Berg adgang til møtet.

Presidenten: Videre har advokat Torstensen, Hannevigs advokat søkt om adgang til å overvære møtet. Utenriksministeren og statsministeren såvel som komiteens medlemmer har ikke hatt noen innvending mot dette, og presidenten vil foreslå at advokaten gis adgang til å overvære møtet.

Gram: Jeg vil ikke si at jeg føler mig tiltalt av at man utvider rammen så sterkt, at man tar med for mange inn her i møte for lukkede dører. Vi har jo en viss erfaring for, at hvad der sies her for lukkede dører, det risikerer man å få se i avisene eller å få høre på et gatehjørne utenfor. Der ligger selvfølgelig ingen siktelse mot den utmerkede advokat som her er nevnt, men jeg vil be om at man er litt varsom med å utvide rammen for sterkt. For mitt vedkommende har jeg tenkt å si noen ord her under debatten, men jeg vil føle det som det ligger et meget sterkt bånd på mig, hvis man skulde godta det forslag som komiteen her er kommet med. Jeg vil henstille at man begrenser adgangen til de embedsmenn som det er helt naturlig å ta med.

Presidenten: Presidenten vil uttale, at han for sin personlige del har vært i megen tvil om dette spørsmål, og har liten lyst til å oprettholde noe forslag som møter motstand fra representanter her i salen.

Støstad: I og for sig kan jeg ikke finne det noe rart om Hannevigs advokat ønsker å være til stede under debatten om denne sak, men på den annen side tror jeg, når det nu reises innvendinger, at det vil være klokere at Stortinget sier nei til advokatens anmodning. Stortinget får heller siden fatte beslutning om at advokaten får gjennomlese debatten, hvis det blir nødvendig for ham, og blir det ikke nødvendig, så er det jo så meget bedre. Jeg er enig med presidenten i, at når der reises innvendinger, er det ikke særlig behagelig å oprettholde et forslag om at advokat Torstensen skal få være til stede.

Presidenten: Presidenten vil ikke fastholde noe forslag om å la noen utenfor de i forretningsordenens § 54 og av utenriksministeren foreslåtte herrer få adgang til å overvære

møtet, når der er fremkommet innvendinger mot det. Presidenten gjør bare oppmerksom på, at når noen utenfor embedsmennenes og Regjeringens krets får adgang til å overvære et møte for lukkede dører, må de undertegne en skriftlig og meget bindende erklæring om å bevare den strengeste taushet om det som er passert. Men hvis ingen av komiteens medlemmer optar noe forslag, vil presidenten ikke opta det, og betrakter det som avgjort at man ikke lar den nevnte advokat få adgang til å overvære møtet.

Statsråd Koht overbragte en kgl. proposisjon. (Se nedenfor under referat.)

Sak nr. 1.

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen angående Hannevig-saken (Innst. S. A.).

Saken i sin almindelighet undergaves debatt.

Sven Nielsen (komiteens ordfører): Den foreliggende innstilling er enstemmig, og det pleier i slike tilfeller ikke være nødvendig å ledsage innstillingen med noe lengere muntlig foredrag. Det er mig imidlertid bekjent at enkelte av Stortingets medlemmer har en annen opfatning enn den som er hevdet i innstillingen, og resultatet av tidligere behandlinger i Stortinget har også vært motsatt av det resultat komiteen er kommet til denne gang. Dessuten er det en stor og viktig sak, og den ligger noe utenfor de saker vi i almindelighet behandler her, så jeg tror det er riktig at jeg ledsager innstillingen med en del opplysninger, som kan tjene til orientering for Stortingets medlemmer. - Saken har før vært oppe i Stortinget gjentatte ganger, således i 1928, i februar 1931 og juni 1931 og i 1933. Den har under forskjellige former og på forskjellig måte vært behandlet av de norske statsmyndigheter med visse mellomrum helt siden 1921. Det er for så vidt på tide at Stortinget nu treffer sin endelige avgjørelse i saken.

Saken gjelder som bekjent det erstatningskrav som den norske skibsreder Christoffer Hannevig mener å ha mot Amerikas forenede stater i anledning av den behandling han har vært utsatt for fra de amerikanske statsmyndigheters side i forbindelse med den amerikanske rekvisisjonsordre av 3 august 1917. Ved denne rekvisisjonsordre og den måte den blev gjennomført på, og slik som forholdene i det hele tatt utviklet sig, mener Chr. Hannevig, at han er berøvet store verdier, skibsverfter og skibsbyggektrakter, som han aldri har fått noen erstatning for. Da han ikke selv har anledning til å anlegge erstatningssøksmål mot den amerikanske stat, har han som norsk undersått henvendt sig til den norske stat med anmodning om, at staten vil beskytte hans interesser mot de overgrep han mener å ha vært utsatt for fra amerikansk side. Den norske regjering forsøkte i 1926 og 1927 å opnå erstatning for Chr. Hannevig ad diplomatisk vei på billighetsgrunnlag. Jeg skal ikke her komme inn på de forskjellige omstendigheter som medvirket til den uheldige utvikling av denne aksjon - den blev som bekjent helt mislykket. Det er nok å nevne at det fremsatte

erstatningskrav på billighetsgrunnlag blev skarpt og definitivt avvist av Amerika. Hvis den norske stat nu vil yde denne undersått sin beskyttelse, så gjenstår der, såvidt jeg kan skjønne, bare én måte, nemlig å hjelpe ham til å få hans sak inn for en kompetent domstol, og da formodentlig riktigst for en internasjonal voldgiftsdomstol i en eller annen form. Efter de uttalelser som foreligger fra rettslærde, som man skulde anta har rede på disse ting, skulde vi også i henhold til de mellom Norge og Amerika bestående traktater, både den eldre av 1908 og den nyere av 1929, kunne kreve denne sak innbragt for en internasjonal voldgiftsdomstol. Spørsmålet er da om saken er av den art, at den norske stat bør anta sig den og bør søke den innbragt for internasjonal voldgift.

Om de norske myndigheters befatning med saken fra 1921 av er der i innstillingen gitt en, som jeg tror, tilstrekkelig utførlig utredning, og jeg skal derfor ikke komme nærmere inn på det spørsmål her. Der foreligger en rekke uttalelser og betenknings fra våre presumptivt kyndigste jurister om sakens rettslige stilling. De viktigste av disse betenknings er inntatt i et hefte, som er omsendt til Stortingets medlemmer allerede før nyttår, men for å kunne lese disse betenknings med utbytte og for i det hele tatt å kunne danne sig en selvstendig og begrunnet mening om sakens stilling, er det nødvendig først å få rede på de faktiske forhold, hvad der virkelig er foregått. Til bedømmelse av dette foreligger der et omfangsrikt, innviklet og vidtløftig materiale, som består dels av innberetnings fra legasjonen i Washington til utenriksdepartementet, dels av henvendelser fra Chr. Hannevig og hans advokat til utenriksdepartementet, dessuten en rekke - mange bind - trykte prosessinnlegg fra de forskjellige prosesser ved amerikanske domstoler, og endelig alle prosessdokumenter i forbindelse med voldgiftssaken i Haag i 1922 og dessuten en hel del utrykte aktstykker, breve, memoranda etc. Daværende byråchef, nu sendemann Morgenstjerne, som i 1926 sammen med sendemann Gade gjennomgikk de foreliggende dokumenter, uttaler et sted, at han antar de pløiet igjennem 10 000 sider, og jeg kan tenke mig at det stemmer så nogenlunde.

Høsten 1932 begynte sekretær i Justisdepartementet Henrik Bahr på utarbeidelsen av en fremstilling av sakens faktiske forhold. Han blev ferdig med denne utredning i mai 1933. Den gir efter min mening en nøktern og objektiv fremstilling av saken; i en sammentrengt form gir den i det hele tatt et korrekt billede av de viktigste av de begivenheter som har funnet sted fra den amerikanske rekvisisjonsordre blev utstedt den 3 august 1917, inntil der blev inngått et forlik mellom administrasjonsstyret i Hannevigs skibsverfter på den ene side og det amerikanske Shipping Board på den annen side den 14 juli 1926. Denne sekretær Bahrs fremstilling er også omsendt til Stortingets medlemmer, men den er selv i den kortfattede form den befinner sig, allikevel temmelig omfangsrik. Den er på hele 226 foliosider, og dessuten er en hel del på engelsk, så jeg kan tenke mig at ikke alle av Stortingets medlemmer har hatt tid og anledning til å sette sig inn i den, og jeg skal derfor forsøke i så store trekk og så kortfattet som mulig å gi en

oversikt over sakens historie og de faktiske forhold som danner bakgrunnen og grunnlaget for Hannevig-saken.

Christoffer Hannevig var oprinnelig utdannet som shippingmann. I 1915 reiste han til Amerikas forenede Stater. Han var da 31 år gammel og hadde allerede dengang gjennom heldige spekulasjoner tjent adskillige penger. Man begynte på den tid å merke virkningene av undervannsbåtkrigen. Allerede i 1915 blev der senket 1 3/4 million tonn, og ødeleggelsen fortsatte i de efterfølgende år i stadig øket målestokk. Hødepunktet nåddes i april måned 1917, da der blev senket ca. 1 million tonn på 1 måned. Hele verdens skibsindustri, når man regner alle skibsverfter med, greide ikke å bygge mere enn en fjerdepart av det som blev senket. Situasjonen var, som man vil forstå, for de allierte stridskrefter meget kritisk. Det gjaldt nu for enhver pris å skaffe skib. Christoffer Hannevig innså på et meget tidlig tidspunkt at den uinnskrenkede undervannsbåtkrig vilde komme til å medføre stigning av skibsprisene. Verftene i Europa var forlengst fullt optatt, det var ikke mulig å få bestilt skib her. Hannevig reiste til Amerika for å kjøpe skib. Han kontraherte straks et skib og hadde penger til å betale inn første termin. Hans hensikt var å lage skibsrederi og drive rederivirksomhet. Imidlertid steg prisene så fort, at før han hadde betalt annen termin, solgte han sin byggekontrakt med så stor fortjeneste at han kunde kontrahere to nye skib. Slik fortsatte han inntil han hadde tjent 5-6 millioner dollars i rede penger.

Tonnasjebehovet øket stadig. Det varer ikke lenge før verftene i Amerika er like fullt optatt som verftene i Europa, det finnes ikke et eneste verft hvor man kan få bestilt et skib. Det er da Hannevig realiserer sin storstilede plan om å bygge skibsverft. Han satt i den tid også oppe i en rekke andre foretagender, skibsrederier, skibsmeglerforretninger, assuranceselskaper, bankforretninger, i Amerika, i Norge, i Kanada og i England. Jeg nevner dette i forbigående og skal ikke komme nærmere inn på de foretagender her. Det er hans skibsbyggerier i Amerika og den skjebne de fikk ved den amerikanske rekvisisjon av verfter og skib som interesserer oss her og som vi skal befatte oss med.

I september 1915 begynte Hannevig å kjøpe op aktier i et amerikansk selskap som het The Pusey & Jones Co. i Wilmington, Delaware. Det var et gammelt ansett selskap, støperi og mekanisk verksted, særlig kjent for sin bygging av papirmaskiner, hvor det var det ledende firma i Amerika, men det bygget også mindre fartøier. Våren 1916 hadde Hannevig erhvervet aktiemajoriteten i dette firma, og han går da straks i gang med å ominnrede bedriften, ombygger den til skibsverft med 4 beddinger, fullt moderne i enhver henseende til bygging av skib på 4000-5000 tonn. Dette verft var på det nærmeste ferdigbygget da den amerikanske rekvisisjonsordre 3 august 1917 blev utstedt, og det kom i alt til å levere 6 skib på 4000 tonn og 8 skib på 4350 tonn, i alt 14 skib på tilsammen 58 800 tonn - helt efter den plan Hannevig hadde trukket op da han ombygget verftet, alle sammen i enhver henseende førsteklasses skib.

Allerede i februar 1916 hadde Hannevig dessuten tatt initiativet til anlegg av et annet skibsverft, Pennsylvania Shipbuilding Co. i Gloucester, New Jersey, med 4 beddinger for

bygging av dampskib på inntil 20 000 tonn og for øvrig utstyrt med alle moderne hjelpemidler. Ved rekvisisjonen den 3 august 1917 var verftet trekvart ferdigbygget. Byggeprogrammet for dette verft omfattet hele 19 skib, nemlig 6 skib på 7000 tonn, 2 på 7500 tonn og 11 skib på 12 500 tonn, tilsammen 194 500 tonn. Verftet kom i alt til å levere 17 skib på tilsammen 179 500 tonn. De er blitt betegnet som noen av de beste skib som noensinne er bygget i de forenede Stater.

I mars 1917 stiftet Hannevig ennu et nytt selskap, et tredje skibsverft, New Jersey Shipbuilding Co. ved siden av Pennsylvania Shipbuilding. Det var oprinnelig planlagt med 7 beddinger for bygging av skib på fra 5000 til 12 500 tonn. På rekvisisjonsdagen 3 august 1917 var ennu ikke de egentlige byggearbeider begynt, men det var nedlagt adskillige penger til drenering av tomten, som lå på en myr. Dette verft blev aldri bygget ferdig etter programmet. Det oprinnelige program for verftet lød på 12 skib à 5000 tonn, tilsammen 60 000 tonn. Men etter en hel del forandringer frem og tilbake som blev beordret av Shipping Board, blev det ferdigbygget 3 beddinger og i alt bygget 3 skib på 5000 tonn hver, tilsammen 15 000 tonn. Til slutt blev dette verft omgjort til et hjelpeverft for Pennsylvania-verftet.

Det samlede byggeprogram for alle tre verfter var 45 skib på tilsammen 313 300 tonn. Herav blev ferdigbygget 34 skib på tilsammen 253 300 tonn, som samtlige blev bygget for den amerikanske stat.

Disse skib må ikke forveksles med de - jeg kan gjerne si - beryktede skib som Shipping Board bygget selv på sine provisoriske verfter under krigen, og som viste sig å være meget dårlige skib. De 34 skib som blev bygget på Hannevigs verfter, var alle sammen førsteklasses skib og seiler den dag idag, de fleste av dem. Av de 45 skib som programmet lød på før rekvisisjonen, var det opprettet skriftlige kontrakter for de 36 skibs vedkommende. De øvrige 9 var såkalte "stock ships" som Hannevig selv disponerte. Av de planlagte skib var i alt 8 på beddingen 3 august 1917. Til de øvrige var det i større og mindre utstrekning bestilt materialer, og man kan gå ut fra at der var bestilt materialer for samtlige 45 skib. Forholdet var nemlig at den amerikanske stat bare rekvirerte skib som ansæes for å være under bygging, og for at et skib skulde ansees for å være under bygging (in the process of construction), var det nødvendig at det i det minste forelå bindende bestillinger på materialer.

Under omtalen av Hannevigs verfter må også nevnes noen av hans andre selskaper i Amerika som kommer til å spille en stor rolle i forbindelse med verftene. Det er selskapene Bulk Oil Transports, Inc. Manss Steamship Corporation og Baltimore and South America Navigation Co. Det er særlig de to første, Bulk Oil og Manss Steamship, som kommer til å få betydning. Selskapene var stiftet av Hannevig, og han var praktisk talt eneaktionær i alle sammen. De var innregistrert som skibsrederier, og hensikten med dem var at de skulde overta en del av de skib som verftene bygget, og enten drive skibene selv eller selge dem videre. Disse selskaper kontraherte da skib hos verftene, Bulk Oil i alt 15 skib, Manss Steamship 8 skib,

forskjellige norske redere 5 skib og Hannevig selv til å begynne med 17 skib.

Før rekvisisjonen den 3 august 1917 var 17 av disse skibskontrakter solgt til Cunard Line, det vil si den engelske stat, 1 skib var solgt til et selskap, Continental Transportation & Oil Co. og like etter den 3 august blev det dessuten solgt 9 skib til norske skibsredere, den såkalte nimannsgruppe. De resterende 18 kontrakter eiedes av Hannevig personlig, eller av hans to selskaper Bulk Oil Transport og Manss Steamship Co. Det vil føre for vidt å gå i detaljer her. Jeg skal bare nevne: Det var Hannevig som praktisk talt eide både verftene og disse selskaper, og man har sagt at Hannevig ved disse transaksjoner kontraherte med sig selv. Det hele har vært betegnet som pro forma-verk og til dels som den rene svindel, ene og alene som hjelpemidler i spekulasjonsøiemed. At de gikk inn som ledd i en forretningsplan som nok kan karakteriseres som spekulasjonsvirksomhet, det er så; men det er neppe berettiget nu etterpå å kalle det for svindel. Oprindelig har det vært hensikten å overta en del av de ved verftene byggede skib og drive rederivirksomhet. Man skal huske på at det var ingen sak den gang å få tegnet aktiekapitalen til rederivirksomhet, man kunde få tegnet praktisk talt så meget man vilde. Imidlertid kom selskapene bare til å tjene som mellemmenn mellom verftene og de senere kjøpere, inntil den amerikanske stat rekvirerte alt. Det var på den tid visse vanskeligheter ved å skaffe stålmaterialer i Amerika. For at verftene i det hele tatt skulde få stålmaterialer, måtte de fremlegge beviser for at de hadde opprettet byggekontrakter, og i så henseende gjorde disse selskaper tjeneste for verftene, for de kontrakter som var opprettet mellom verftene og selskapene, blev fremlagt og godkjent av de amerikanske myndigheter, og verftene fikk på den måte kjøpt stål til bygging av skib. Enn videre var arrangementet til stor hjelp ved finansieringen av verftene, det vil jeg be forsamlingen om å legge merke til. Dersom verftene hadde sluttet kontrakter direkte med de endelige kontraktseiere, så vilde de ikke ha kunnet kreve mer enn de terminbeløp som fastsettes i almindelige skibsbygningskontrakter. Det var på den tid almindeligvis 5 pct. av byggesummen når kontrakten blev undertegnet, 5 pct. når den første sending av stålmaterialer ankom til verftet, 10 pct. når kjølen var strukket, 10 pct. når spantene var reist osv. osv. På den måte vilde Hannevig fått innbetalingen for disse skib, den veldige pris som det var i det åpne marked, i porsjoner på 5 pct. og 10 pct. Men ved den måte hvorpå han arrangerte sig, derved at han sluttet kontrakter med sine egne selskaper og til priser som svarte til de egentlige byggepriser plus en rimelig fortjeneste for verftene, og derefter lot disse selskaper selge kontraktene videre til de endelige kjøpere til de eventyrlig høie priser som var rådende på den tid, fikk han med en gang inn kontant den veldige overpris, og det representerte den gang kolossale summer. Han fikk altså inn store beløp kontant, og ved hjelp av dem var det han skulde bygge op sine skibsverfter.

Det er lite sannsynlig at Hannevig på annen måte vilde ha kunnet skaffe tilstrekkelige pengemidler til å gjennomføre en så stor byggeplan, og man må visstnok anta at den fremgangsmåte

som han her benyttet, var en riktignok smart, men ellers fullt ut legitim fremgangsmåte under de ekstraordinære forhold som den gang rådet. Det er for lettvtint nu etterpå å betegne det som svindel. Faktum er ialfall at disse Hannevigs selskaper, som fra amerikansk side er betegnet nu senere som "corporate dummies" eller "corporate aliases", proforma-selskaper, var virkelig selvstendige selskaper med innbetalt aktiekapital, de blev anerkjent som særskilte selvstendige rettssubjekter efter amerikansk rett, og det blev av Shipping Board drevet forhandlinger og sluttet overenskomster med selskapene på helt seriøst grunnlag. Og de amerikanske myndigheter har såvidt aldri undsett sig for å påberope sig disse overenskomster senere, når de bare har gått i Hannevigs disfavør.

Den 6 april 1917 erklærte De forente stater Tyskland krig. Allerede før den tid, i september 1916, var det amerikanske sjøfartsråd, Shipping Board, opprettet i den hensikt bl.a. å skaffe landet skibstonnasje. Etter krigserklæringen opprettet Shipping Board en underavdeling, United States Shipping Board Emergency Fleet Corporation, for innkjøp og bygging av skib m.v. Noe senere, den 15 juni 1917, kom det en ny lov som kan oversettes med "Nødstilstandsloven", "Urgent Deficiencies Act", som bl.a. inneholdt bestemmelser som svarer så noenlunde til vår militære rekvisisjonslov, og som gav presidenten fullmakt til å kjøpe eller rekvirere skib, materialer, skibskontrakter eller verfter i den utstrekning statens behov måtte kreve det så lenge krigen varte. Denne myndighet delegerte presidenten til Fleet Corporation, som den 3 august 1917 utstedte sin rekvisisjonsordre, som bl.a. omfattet alle skib som gikk inn i byggeprogrammet for de Hannevigske verfter. Rekvisisjonsordren for New Jersey-verftet blev utstedt noe senere, men det spiller for så vidt ingen rolle i denne forbindelse. Samtlige Hannevigs verfter, The Pusey & Jones Co., Wilmington, Pennsylvania-verftet og New Jersey-verftet blev senere sammensluttet til ett selskap under navn av The Pusey & Jones Co.

Jeg skal nu forsøke så kortfattet som mulig å gjøre rede for hvad der skjedde ved rekvisisjonsordren av 3 august 1917, og hvorledes forholdene utviklet sig senere. Den rekvisisjonshandling som blev foretatt, var selvsagt fullt lovlig og helt i overensstemmelse med gjeldende rett. Men både i henhold til den amerikanske rekvisisjonslovgivning og i henhold til den amerikanske grunnlov, og for øvrig også i henhold til internasjonal rett, må staten i rekvisisjonstilfelle erstatte det som på denne måte rekvireres, fullt ut, og ikke minst når vedkommende som det rekvireres fra, er en utlending. Men det er nettop spørsmålet om denne erstatning, denne "just compensation", tvistighetene dreier sig om. Rekvisisjonsordren omfattet bare skibene, ikke skibskontraktene og verftene. Jeg skal senere komme tilbake til dette spørsmål. De amerikanske myndigheter mente, at når verftene fikk betaling, overensstemmende med de byggepriser som var fastsatt i de oprindelige kontrakter, hadde de ikke mere å forlange. Det var for så vidt riktig nok. For skibsverftene kunde det være det samme enten de bygget for staten eller for private - dog under forutsetning av at de fikk beholde sin handlefrihet og sin private administrasjon i samme utstrekning som før. Men det blev nok ikke tilfellet. For det første blev

verftene nektet å påta sig ytterligere privat arbeide, all kraft skulde settes inn på utelukkende å bygge for staten. Den inntekt som Hannevig hadde gjort regning på ved salg av de gjenværende skibskontrakter, uteblev, og kreditten i de private bankinstitutter stanset. Man svarte Hannevig, at nu da staten hadde overtatt skibene, fikk det også bli statens sak å finansiere affæren. Hertil kom at det fra Shipping Boards side stadig blev gjort forlangende om forandringer i de oprindelige byggeplaner for skibene. De skulde bl.a. nu innredes, ikke til almindelige koffardiskib, men til troppe transportskib. Avtalen var riktignok den, at alle forandringer og økede omkostninger på grunn av arbeidets forsering skulde betales ekstra, utover kontraktsprisene, og der var opsatt særskilte regler for hvorledes man skulde gå frem for å fastsette en sådan godtgjørelse. Men forandringene blev så mange at det var umulig å holde rede på dem. Ifølge Opening Statement of Receivers, det vil si Pusey & Jones konkursbobestyrelses innlegg i Delaware-prosessen, blev det i alt inngitt 2 200 skriftlige anmodninger om forandringer, og hver av disse skriftlige anmodninger inneholdt en rekke detaljforandringer. Hertil kom en mengde muntlige ordres, så det blev til slutt ganske umulig å holde rede på det hele.

Også i selve ledelsen av arbeidet ved verftene grep Fleet Corporation mer og mer inn. Allerede innen utangen av 1917 blev det bestemt at alle arbeidstvister skulde henvises til Shipping Board's "district officer", som hadde myndighet til å treffe de forføininger som han anså påkrevet i hvert enkelt tilfelle. Enn videre blev fastsettelsen av arbeidslønninger og avgjørelser av arbeidsforhold ved verftene, i det hele tatt alt, henlagt under en særskilt offentlig institusjon, the "Shipbuilding Labour Adjustment Board". Denne institusjon fattet sine beslutninger om lønnsforhøielser og om hvordan arbeidsforholdene i det hele skulde ordnes, uten at Hannevig hadde noe å si. Verftene hadde tidligere praktisert et system med premier for særskilt flinke arbeidere, men det blev det nu satt en stopper for, og det resulterte i at de mistet mange av sine beste formenn, som ikke syntes deres lønn blev forhøiet i forhold til de andres. Verftene blev også forbudt å inngå særavtaler med sine funksjonærer og arbeidere. Alle krav om forandring av hvilken som helst art skulde avgjøres av Labour Adjustment Board. Den 22 juni 1918 sendte Shipping Board til verftene en meddelelse som skulde slås op til underretning for funksjonærer og arbeidere, hvor det bl.a. heter: "Det er intet tjent ved at verftseierne inngår noen overenskomst med funksjonærer eller arbeidere. ---- I skibsbyggningsindustrien eksisterer ikke lenger det gamle forhold mellom arbeidsgiver og arbeider. Verftseierne er rett og slett regjeringens agent, og hver arbeider og funksjonær arbeider for regjeringen."

Men fremfor alt blev det forlangt at arbeidet skulde påskyndes. Man forlangte at det skulde arbeides dag og natt, søndag som hverdag, uten stans. Det gjaldt å få skibene ferdig hurtigst mulig, omkostningene spilte ingen rolle. Man får en liten anelse om arbeidets forsering og virksomhetens omfang, når man hører at der på den tid, da driften var på det høieste, ved de to Gloucester-verfter, Pennsylvania-verftet og New Jersey-verftet, var ansatt ca. 8 000 arbeidere, og ved

Wilmingtonverftet ca. 3 800 arbeidere, tilsammen altså bortimot 12 000 arbeidere. Arbeidet blev forsert i den grad, heter det, at det ikke blev tid til de nødvendige reparasjoner av maskiner. Man arbeidet maskinene til "break down", og det hendte mange ganger, når maskinene gikk istykker, at det kunde stå hundrer av ledige arbeidere og se på, inntil maskinene var reparert. I Opening Statement heter det at man må være en "experienced manufacturer" - en erfaren industrimann - for virkelig å kunne forstå i hvilken grad en slik arbeidsledelse fordyret det hele. Jeg vil heller si at man ikke behøver å være noen erfaren industrimann for å forstå det.

Nu var forholdet det, at Shipping Board, som mente bare å ha rekvirert skibene, som følge herav bare vilde betale for selve skibsbyggingen, men ikke for opbyggingen av verftene, som det jo var en nødvendig forutsetning å få bygget ferdig for overhodet å kunne bygge skib. Det blev Hannevigs sak, mente de, å sørge for de fornødne midler til opbyggingen av verftene. Men under de forhold som nu var inntruffet, var det umulig for Hannevig å skaffe de fornødne penger til opbyggingen. Hans private bankforbindelser sa, som nettop nevnt, at de ikke lenger vilde forstrekke ham, - Shipping Board, som hadde rekvirert det hele, fikk skaffe pengene. Hvis ikke den fornødne kapital kunde skaffes, vilde det selvsagt være umulig for verftene å gjennomføre byggeprogrammet. Hannevig begynte da sine forhandlinger med Fleet Corporation angående finansieringen, det som skulde bli hans ulykke. Fleet Corporation lot gjennom sine inspektører anstille undersøkelser angående verftenes tilstand, og rapporten fra disse inspektører gikk ut på at verftene var bra, og at det lønnet sig å låne Hannevig penger for å kunne fullføre dem fremfor å bygge nye. Resultatet av disse forhandlinger blev en låneoverenskomst, the mortgage agreement, av 14 mai 1918, hvorved Fleet Corporation skulde låne The Pusey & Jones Co. inntil 5 millioner dollars til fullførelse av verftene. Dessuten skulde korporasjonen innfri vekslers til et samlet beløp av bortimot 1 million dollars. Hele beløpet blev sikret ved gjeldsbrev og pantobligasjon på \$ 5 934 282. Fleet Corporation fikk pant i alle selskapets eiendeler, rubb og stubb, løst og fast.

Denne overenskomst inneholder en rekke bestemmelser som tilsammen hadde den følge, at selskapets administrasjon og tekniske ledelse i alt vesentlig gikk over til Fleet Corporation. Således blev det bestemt at Fleet Corporation skulde ha 1) kontroll over alle utbetalinger, 2) rett til å ansette en av sine egne funksjonærer som selskapets kasserer, 3) rett til å bestemme over ansettelse og avskjedigelse av funksjonærer og arbeidere, 4) rett til å bestemme hvorledes opbyggingen av verftene skulde foregå, 5) rett til å gjøre endringer i spesifikasjonene for skibene under bygging, 6) rett til å opnevne en representant for Fleet Corporation som medlem av Pusey & Jones' styre. I praksis blev Shipping Boards inngrep ennå mere omfattende. C.W. Cuthell som dengang var Shipping Boards general counsel, og som senere blev styremedlem i Pusey & Jones, opnevnt av Shipping Board, sier i en vidneforklaring under en av prosessene i Amerika, at denne overenskomst "var næsten uten sidestykke i våre avtaler med hensyn til strenghet i betingelsene for å overta kontrollen med verftet uten i

virkeligheten å rekvirere det". Formelt var verftene ikke rekvirert, men i realiteten var de helt under offentlig forvaltning. Hannevig selv var faktisk satt ut av spillet.

Det er ganske klart, at under disse omstendigheter var det umulig for verftene å levere skibene til de i de oprindelige kontrakter fastsatte priser. Og det blev optatt forhandlinger med Fleet Corporation om en revisjon av betingelsene. Jeg skal ikke gå i detaljer her med hensyn til de forskjellige forhandlinger som blev drevet i den anledning, det vilde føre for vidt. Jeg skal bare nevne at for en del av kontraktens vedkommende, i alt 17, blev det truffet uttrykkelig avtale om at de gamle kontraktspriser (lump sum) ikke lenger skulde legges til grunn for erstatningsoppgjøret, men at Fleet Corporation skulde betale de virkelige byggeomkostninger (actual costs) plus en rimelig fortjeneste for verftet, rundt regnet til 10 pct. av byggeomkostningene. For de øvrige byggekontrakter var det ikke truffet bindende skriftlige avtaler, men under de forhandlinger som blev ført i sakens anledning, blev det fra amerikansk hold stadig fremholdt at verftene nok skulde få just compensation og reell behandling i det lange løp. Og i tillit hertil går Hannevig med på en rekke overenskomster som han dengang øiensynlig ikke har forstått rekkevidden av, og som viste sig å skulle bli meget uheldige for ham.

Imidlertid sluttet krigen. Urgent Deficiencies Act av 15 juni 1917, som hjemlet adgang til rekvisisjonen av 3 august 1917, begrenset den bemyndigelse som således var gitt presidenten til å gjelde bare i den utstrekning regjeringens behov måtte kreve det, så lenge krigen varte. Hannevigs verfter skulde derfor selvfølgelig være tilbakelevert ved krigens slutt, ialfall senest ved Versailles-traktatens undertegning. Etter de inngåtte overenskomster skulde han da også få overta en del av skibene til deres kostpris. Imidlertid fikk han ingen av delene og oppjøret trakk i langdrag. I henhold til den samme lov, Urgent Deficiencies Act, skulde også presidenten, eller den han bemyndiget til det, fastsette hvad der måtte ansees for rimelig godtgjørelse, just compensation, for alt som blev rekvirert. Hvis den som skulde ha en slik erstatning, følte sig brøstholden, så var bestemmelsen at han med en gang skulde få 75 pct. av det beløp som blev fastsatt, og så skulde han ha anledning til å anlegge søksmål og prosedere om resten. Etter lange tiders forhandlinger blev erstatningen for selve skibsbyggingen ved Hannevigs verfter fastsatt av Fleet Corporation's forstanderskab, the Board of Trustees, ved resolusjonen av 13 mars 1920. Resolusjonen gikk ut på at Fleet Corporation skulde betale de virkelige byggeomkostninger for alle skib, actual costs. Det er ikke tale om at man vil holde sig til de gamle kontraktspriser. Resolusjonen gikk ut på, som nevnt, at alle byggeomkostninger skulde betales. Dessuten blev det fastsatt den egentlige godtgjørelse som skibsverftene skulde ha, den egentlige arbeidsfortjeneste eller verftsleie, eller hvad man vil kalle det, og i den var også inkludert et beløp til amortisasjon og depresiasjon av verftene. Det beløp Fleet Corporation skulde betale utenom selve byggeomkostningene, d.v.s. verftenes egen arbeidsfortjeneste, inkl. amortisasjon, blev fastsatt til 7 194 975 dollars, en

erstatning som Hannevig sannsynligvis vilde ha godtatt, når han dessuten fikk verftene tilbake og fikk anledning til å overta skibene til kostpris, slik som avtalen var. Men Fleet Corporation vilde fra denne godtgjørelse på næsten 7 200 000 dollars trekke den fortjeneste som Hannevig tidligere hadde hatt ved salg av skibskontrakter til Cunard Line, på i alt 3 3/4 millioner dollars. Hannevig protesterte mot dette, og mente at det var penger han hadde tjent lenge før rekvisisjonstiden, og som var Shipping Board helt uvedkommende. Det er nu første gang at Hannevig for alvor slår i bordet til Shipping Board. Man kommer ikke til enighet, og enden på det hele blir at Pusey & Jones Co., det vil si Hannevig, den 12 august 1920 reiste søksmål mot Fleet Corporation ved Supreme Court of the U.S.A. og senere den 21 januar 1921 mot De forente Stater ved Court of Claims, og påstår sig tilkjent 14 328 000 dollars. Under den siste av disse prosesser blir Hannevig og hans selskaper slått konkurs og Hannevig personlig satt ut av spillet. Det er nu han henvender sig til de norske myndigheter om hjelp.

I Amerika fortsatte Pusey & Jones' konkursstyre prosessen ved Court of Claims, men optok samtidig forhandlinger med Shipping Board for å komme til en mindelig ordning. Noen ordning kom det imidlertid ikke til. Tvertimot, den 11 juli 1923 anla Shipping Board på sin side søksmål mot Hannevigs verfter, og påstod at det var Shipping Board som egentlig skulde ha betaling og ikke omvendt. Nu påberopte de sig de oprindelige byggekontrakter, og ikke nok med det, de undsa sig endog ikke for å påberope sig den bestemmelse i kontraktene som fastsatte konvensjonalbøter for for sen levering av skibene. Den situasjon som herved var opstått, avfødte et nytt søksmål fra Pusey & Jones ved Court of Claims i 1925. Der optas nu igjen forhandlinger, og alle de verserende prosesser blev da bilagt ved et forlik som blev inngått mellem Shipping Board på den ene side og Pusey & Jones Company's konkursbo på den annen side den 14 juli 1926. Dette forlik er både uforståelig og forbausende. Det går nemlig ut på at Pusey & Jones Co. skal betale Shipping Board 500 000 dollars, så skal alt mellemværende være op- og avgjort. Man må studere dokumentene nokså nøie - jeg kan ikke gå inn på dem her - for å komme til hvordan dette kunde bli resultatet, men når man gjør det, så forstår man det. Jeg skal her ikke komme inn på det, men en ting kan ialfall sies, at ved de forhandlinger og ved det forlik er ialfall Hannevigs interesser ikke varetatt. Hvorvidt forliket allikevel er bindende for ham og definitivt avskjærer ham adgangen til nu å reise erstatningssøksmål, skal jeg ikke uttale mig om. Det kommer vi tilbake til senere. Hannevig selv og mange med ham mener at dette forliket ikke kan være bindende for ham. Han mener at de amerikanske myndigheter har begått rettsbrudd overfor ham. De har ikke innfridd de gylne løfter som de opholdt ham med under byggetiden. I virkeligheten er, mener han, slik som forholdene utviklet sig, hans skibsverfter og de skibskontrakter han og hans selskaper innehadde, fratatt ham ved rekvisisjonen 3 august 1917, - man kan kalle det rekvisisjon eller ekspropriasjon - han er berøvet sine eiendommer uten å ha fått noen erstatning.

Dette er i korthet sakens historie i meget store trekk. En mengde ting og forhold som det kunde ha vært av interesse å ta

med til sakens bedømmelse, har jeg måttet gå forbi for ikke å legge for meget beslag på tiden. Ved gjennomgåelsen av saken, ved dens bearbeidelse og bedømmelse i komiteen, har komiteen funnet at de betydningsfulle punkter i denne sak kan sammenfattes i de spørsmål som er inntatt på side 7 i innstillingen. Der er i innstillingen redegjort for komiteens syn på disse ting, og jeg henviser til det. Men jeg tror det er nødvendig å komme med noen bemerkninger i tillegg til innstillingen.

Det første spørsmål, som jeg også har berørt tidligere, om Chr. Hannevigs verfter blev rekvirert ved rekvisisjonsordren av 3 august 1917, eller om de må ansees for å være blitt rekvirert eller ekspropriert på et senere tidspunkt, har mer og mer trent sig frem som et av hovedspørsmålene i denne sak. Så lenge Hannevig gjennom besiddelsen av praktisk talt hele aktiemajoriteten i skibsverftene i virkeligheten stod som eneeier av verftene, og så lenge verftene ialfall i formen blev betraktet som selvstendige selskaper og rettssubjekter vis à vis Shipping Board og - likeledes i formen - optrådte som private skibsbyggere med Shipping Board som byggherre i kontraktsformer, så lenge kom forhandlingene mellom Hannevig og hans verfter på den ene side og Shipping Board på den annen side til å dreie sig om hvad som er rettferdig godtgjørelse, just compensation, for den skibsbyggingen som verftene har utført for U.S.A. Men når Shipping Board i strid med ikke bare internasjonal rett, men også i strid med sitt eget lands lov, ved krigens slutt eller senest ved Versaillesstraktatens undertegning i juni 1919, undlater å stille verftene til Hannevigs frie rådighet igjen, og undlater å tilbakelevere de ferdigbyggede skib som det var inngått overenskomst om, og når endelig Shipping Board ved å trekke erstatningsoppgjøret i langdrag og ved til sist å fatte resolusjonen av 13 mars 1920 om just compensation på vilkår som Hannevig ikke kunde akseptere, på denne måte efter Hannevigs mening direkte og indirekte er årsak til at han selv og hans verfter blir slått konkurs og han selv mister alt hvad han eier, da er Hannevigs erstatningskrav på Shipping Board kommet i en annen stilling. Det er ikke bare just compensation før selve skibsbyggingen han nu mener å ha krav på. Det er først og fremst erstatning for de verdier som den senere tingenes utvikling viste at han blev berøvet ved rekvisisjonen av 3 august 1917, nemlig markedsverdien av hans verfter på det tidspunkt samt markedsverdien av de kontrakter som han og hans selskaper dengang satt inne med, og som han da kunde ha solgt til den tids topp-priser. Han mener sig ført bak lyset av de amerikanske myndigheter og ved gylne løfter forledet til å gå med på overenskomster som han ikke har vært klar over rekkevidden av, løfter og forespeilinger som de amerikanske myndigheter ikke har opfylt. Den hele utvikling viser tydelig, mener han, at hans verfter, om ikke i formen, så ialfall i realiteten, blev rekvirert den 3 august 1917.

Vi må se nærmere på dette spørsmål, som er av den største viktighet for bedømmelsen av hele saken. Det synes på enkelte hold å herske noen uklarhet om hvad som foregikk ved rekvisisjonen av 1917. I Innst. S. nr. 200 for 1928 heter det

således: "Der har vært noen meningsforskjell om hvad der i virkeligheten blev rekvirert ved ordren av 3 august 1917, og de amerikanske myndigheter var øiensynlig selv i tvil derom." Efter de dokumenter som nu foreligger, er det helt på det rene at rekvisisjonsordren av 3 august 1917 ikke inneholdt noen formell rekvisisjon av verftene. Likeså sikkert er det at det heller ikke har vært Shipping Boards hensikt å rekvirere verftene. Spørsmålet har nemlig vært drøftet inngående på forhånd av de amerikanske myndigheter, og den fremgangsmåte som Shipping Board bestemte sig til å befølge, synes å være resultatet av omhyggelige overlegninger. Shipping Boards daværende "general counsel", J.P. Cotton, har skrevet et par memoranda om de forskjellige fremgangsmåter man kunde benytte ved rekvisisjonen. Det er 3 måter sier han: enten kan man rekvirere alt sammen, verftene, skibene og materialene og fortsette byggingene for statens regning, eller man kan rekvirere skibsbyggekонтракterne og inntre i kontrakteiernes forhold til verftene, eller man kan endelig bare rett og slett rekvirere skibene under bygging, slik som de står på beddingene. Å rekvirere verftene og alt sammen og la det offentlige overta skibsbyggingen vil bli forferdelig dyrt, sier Cotton. Det vil han fraråde. Det er heller ikke nødvendig. Heller ikke er det nødvendig, mener han, å rekvirere kontraktene, men vi kan bare rett og slett rekvirere skibene, de skibe som er på beddingen, og de som er planlagt. Og når verftene får den betaling som er fastsatt i de oprindelige kontrakter, har verftene ikke mer å forlange, og vi får skibene meget billig. Like overfor kontrakteierne kan verftene "kaste" sig. Der er nemlig en klausul i kontrakten, en force majeure-klausul, som sier at verftene er fri for ansvar i tilfelle av statsrekvisisjon like overfor kontrakteierne. Nu viste det sig imidlertid senere at denne amerikanske smartness ikke blev tilstrekkelig påskjønnnet av voldgiftsretten i Haag. Mr. Cottons og Shipping Boards fint utspekulerte planer blev grundig underkjent ved Haagdommen i 1922, som tilstod de oprindelige kontrakteiere erstatning efter kontraktenes markedspriser.

Mr. Cotton nevner også i sitt memorandum av 25 juli 1917 at det vilde være av betydning å få beholde de daværende ledere av verftene, da det ikke var mulig på den tid for den amerikanske stat å skaffe sig kyndige skibskonstruktører. De tekniske ledere av Hannevigs verfter var ansett som fremragende dyktige skibsbyggere og fagfolk. Dette har ganske sikkert også vært medvirkende årsak til at den amerikanske stat formelt ikke vilde rekvirere verftene. Shipping Boards politikk gikk ut på å la verftene fortsette i formen som selvstendige private selskaper, men i realiteten helt undergitt Shipping Boards bestemmelser og regler. Verftene blev fra første stund helt avskåret fra å drive privat virksomhet, og de blev forbudt å motta nye bestillinger på skibe og måtte stille hele sin produksjonsevne til Shipping Boards disposisjon.

Jeg har før omtalt hvorledes Fleet Corporation efterhånden gjorde inngrep i ledelsen av verftene, og til slutt så å si umyndiggjorde Hannevig og satte ham helt ut av spillet. Når Hannevig forsøker en enkelt gang å gripe inn og gjøre sin innflydelse gjeldende, blir han kort og godt betydet å holde fingrene av fatet. Shipping Boards representant A.W. Vine

skriver engang i et brev til Shipping Board og klager over at denne Hannevig fremdeles holder på å forstyrre Fleet Corporation og gjøre vrøvl hvor det gjelder driften av verftene.

Som jeg tidligere har nevnt, var det forutsetningen at Hannevig skulle besørge opbyggingen av selve verftene. Fleet Corporation skulde bare betale, legge ut, forskudtere omkostningene ved selve skibsbyggingene. Men når byggeprogrammet var gjennomført, skulde Hannevig få verftene til fri rådighet og dessuten få full erstatning, just compensation, arbeidsleie om man vil kalle det så, for den tid verftene hadde vært stillet til statens disposisjon for skibsbygging, og han skulde dessuten få erstatning for amortisasjon av verftene. Man skulde tro, at når Hannevig skulde besørge og betale opbyggingen av verftene, måtte han også få den fulle bestemmelsesrett over hvorledes de skulde bygges. Men det var langt fra tilfellet. Shipping Board blandet sig også i det. Ved ordre og kontraordre blev opbyggingen av det siste verft stadig stanset, og påbegynt og stanset igjen, inntil det blev omgjort til et hjelpeverksted for de 2 andre verfter.

I Shipping Boards ledelse var det en stadig skiften av folk. De nye som kom til, kjente ikke alltid de planer og linjer som var trukket op av deres forgjengere, de avtaler og løfter de hadde inngått. Nye menn kom med nye ideer. Arbeider blev stanset og påbegynt og stanset igjen. Det hele var et virvar av ordres og kontraordres. I det hele tatt var det en nokså forvirret og håpløs administrasjon som måtte fordyre det hele i en uhyggelig grad. Den karakteristikk som Hannevig gav i sitt ulykksalige intervju i "Liverpool Commercial Times" av Shipping Boards skibsbyggingsprogram, som han karakteriserte som "a colossal farce, an orgy of prodigality and miscalculation", - en kolossal farse, en orgie av ødselhet og feilberegninger - den karakteristikk er der ikke tvil om er riktig. Det var vel derfor også at den rammet Shipping Board så hårdt, men dens virkninger kom dessverre tilbake på Hannevig selv.

Den ordning som var etablert med Hannevig som verftseier - med plikt til å bygge verftene - og formelt også som skibsbygger, mens Fleet Corporation i realiteten var enerådende, var selvsagt ytterst utilfredsstillende for Hannevig. Det rimeligste og naturligste vilde ha vært om han på et meget tidlig tidspunkt hadde slått kortene i bordet og erklært at Fleet Corporation fikk overta verftene efter markedsverdien og selv besørge skibsbyggingen. Og Shipping Boards formann Charles Piez forklarte under vidneførselen i en av prosessene i Amerika, at hvis Hannevig hadde gjort det, hadde Shipping Board ikke hatt noe annet å gjøre enn å rekvirere verftene og betale dem efter markedsverdien. Men i stedet for å benytte sig av en slik fremgangsmåte gjør Hannevig alt hvad der står i hans makt for å fullføre verftene og utføre deres byggeprogram. Han anstrenger sig til det ytterste for å holde det gående. Alt hvad han kan skrape sammen av penger selv, putter han i verftene. I alt har han på denne måte satt inn mellom 6 og 7 millioner dollars av sine egne og sine selskapers midler. Dessuten låner han i samme øiemed ca. 6

millioner dollars av Fleet Corporation mot 1. prioritets pant i verftene med løst og fast. Han inngår avtaler og overenskomster som bringer ham helt i Fleet Corporations vold.

Når man nu gjennomgår sakens dokumenter, synes det en - ialfall til å begynne med - ganske uforklarlig hvordan Hannevig kunde gå med på alt dette. Man må spørre sig selv: Er dette den Christoffer Hannevig som i 1915 - som den amerikanske advokat i Haag uttrykker det - "came to the States with one sound idea and the audacity to stake everything upon it"? Er dette den Hannevig som kom til U.S.A. med én stor sund ide og med dristighet til å sette alt inn på den? Er dette den store, geniale, klartseende forretningsmann, som før de fleste av sine samtidige så hvad vei utviklingen vilde gå? Er dette den forretningsmann som på forbausende kort tid gjennom dristige transaksjoner skapte millionformuer, og under hvis hender det vokste op bedrifter og foretagender som på et visst tidspunkt stod for oss i eventyrets glans? Å nei, vi finner svært lite igjen av den Hannevig i de forhandlinger som blev drevet mellem Pusey & Jones og Fleet Corporation. Vi finner en alt annet enn smart mann, vi finner her snarere en blåøiet, godtroende, ja, man kan godt si næsten godfjottet mann, som nærmest synes å stikke hodet i alle de snarer som er hengt op, og det ser ut som om han går med begge ben i hver eneste felle som er lagt ut for ham. Det synes vanskelig å forstå, og det er vanskelig å finne sammenhengen og forklaringen på dette; men allikevel er der en forklaring, og forklaringen er følgende: Hannevig ønsket ikke - nærsagt for noen pris - at verftene skulde bli rekvirert. Det gjaldt for ham å holde det gående som eier verftene. Selv trodde han nemlig, at han som skibsbygger for den amerikanske stat skulde tjene store penger. Riktignok gikk det ofte tregt med å få inn sine tilgodehavender hos Fleet Corporation, men det hette alltid under forhandlingene fra amerikansk side: Bare go ahead og bygg, du skal nok få a square deal in the long run - du skal få en reell behandling i det lange løp - du behøver ikke å være redd for det. Det gjaldt for Hannevig å gjøre gode miner til slett spill og holde ut - til slutt skulde han få just compensation for alt. For det første skulde han få sine direkte utgifter til skibsbyggingen godtgjort, dessuten skulde han få en rimelig fortjeneste, ca. 10 pct., av byggeomkostningene og et passende beløp som amortisasjon av verftene.

Endelig var det - som jeg før nevnte - forutsetningen at Hannevig ved krigens slutt igjen skulde få fri rådighet over sine verfter og dessuten overta til kostpris de skib som Hannevig og hans selskaper satt igjen med efter salget til nimannsgruppen, i alt 18 skib. Hannevig hadde da regnet med at just compensation for skibsbyggingen og amortisasjon av verftene vilde utgjøre så meget, at det langt vilde overstige den gjeld som hvilte på verftene. Og han regnet med at han da ved krigens slutt vilde stå som eier av 3 helt moderne skibsbyggerier med stor byggekapasitet. Skibsprisene var ennu på toppen, og det vilde ha vært en lett sak for ham å få plassert så mange nye skibskontrakter som verftene kunde makte - til topp-pris. Dessuten gjorde han regning på å få solgt med stor avanse de skib som han skulde overta fra Fleet Corporation.

Men det var ikke bare økonomiske og rent forretningsmessige hensyn som dikterte Hannevigs optreden, slik at han fant sig i overgrepene fra Fleet Corporations side. Man må se det hele i lys av de forhold som hersket i Amerika på den tid. Det rådet en nervøs og ophisset krigsstemming. Den som har noe kjennskap til amerikanske forhold - jeg har selv noen år før krigen bodd i Amerika og arbeidet sammen med amerikanere og har fått et visst inntrykk av dem - enhver som det har gjort, og som har sett den naive nasjonale arroganse som er karakteristisk for gjennemsnittsamerikaneren under almindelige fredelige forhold, han vil forstå hvordan folkestemningen var dengang under krigen - de var simpelt hen desperate. Gud nåde den som våget å stille sig i opposisjon til de amerikanske krigsmyndigheter - særlig hvis han var utlending. Man så med mistenksomhet på alle utlendinger. Hannevig selv blev mistenkt for å være tysk agent og blev en tid skygget av detektiver dag og natt. Det var først da den britiske ambassadør så å si gikk god for ham, at det blev bedre i så henseende. Stemningen var i det hele tatt slik, at Hannevig mente han hadde ikke annet å gjøre enn å etterkomme de forordningene Fleet Corporation utstedte.

Den amerikanske advokat under voldgiftsprosessen i Haag 1922, George Sutherland, erklærte under ett av sine innlegg på forespørsel av domstolens president, at hvis nogen hadde nektet å etterkomme rekvisisjonsordrene, vilde de vært hjemfalne til straff, og straffen vilde i det tilfelle vært, at De forente Stater vilde ha beslaglagt vedkommende verft og fortsatt skibsbyggingen selv. Og Hannevig selv sier, at slik som stemningen var i Amerika, fryktet han for at hans verfter simpelt hen vilde blitt konfiskert, dersom han hadde nektet å etterkomme Fleet Corporations påbud. Det var ikke annet å gjøre enn å lystre. Han skulde jo få just compensation for alt til slutt. Men den just compensation som blev fastsatt ved resolusjon av 13 mars 1920, og de betingelser som knyttet sig til denne erstatning, var slike at Hannevig ikke kunde akseptere den. Han går da, som tidligere nevnt, til søksmål mot Shipping Board, men blir herunder slått konkurs og satt ut av spillet.

Som jeg før har sagt, blev skibsverftene aldri formelt rekvirert. Men i virkeligheten utviklet det sig derhen, at Fleet Corporation tiltok sig all makt og myndighet, og satte Hannevig og hans folk ut av ledelsen. Særlig den omstendighet, at Shipping Board efter fredsslutningen, i strid med sin egen rekvisisjonslov, som hjemler rekvisisjonsrett bare i den utstrekning "regjeringens behov måtte kreve så lenge krigen varte", fremdeles beholdt både verftene og skibene for å skape sig en handelsflåte for fredsbruk, ja, endog nektet Hannevig å selge to av verftene i februar 1920 for 4 200 000 dollars, da han på den tid hadde et fordelaktig bud - kjøpekontrakten var allerede undertegnet, verftene blev senere ved tvangsauksjon solgt for 516 000 dollars - særlig denne omstendighet må være avgjørende for den opfatning at verftene ialfall på det tidspunkt må betraktes som rekvirert eller ekspropriert av U.S.A. tross alle forsikringer om det motsatte, og uansett om det har vært hensikten eller ei. Voldgiftsdommen i Haag 1922 uttaler likefrem at verftene må ansees rekvirert allerede ved

rekvisisjonsordren av 3 august 1917, og dommen i Haag sier om det:

"Den ordre som inneholdtes i brevet av 3 august, rekvirerte uttrykkelig ikke bare skibene og materialene, men også kontraktene, planene, de detaljerte spesifikasjoner og de gjorde innbetalinger, og den til og med rekvirerte verftene (idet den berøvet dem retten til å akseptere ytterligere kontrakter)." (Uthevet her.)

Og domstolen sier videre:

"Domstolen er av den mening, at hvad der enn kan sies til fordel for å bemektige sig eiendomsretten til saksøkerens eiendom under krigen, så var der ingen tilstrekkelig grunn for å beholde disse skib efter undertegningen av Versailles- traktaten i juni 1919. De grunner som er blitt anført, yder ingen juridisk interesse som denne Internasjonale Domstol kan anerkjenne som stående over en privat fremmed borgers rettigheter til sin egen eiendom."

Videre:

"Ingen stat kan utøve statens suverene makt ("power of eminent domain") like overfor borgere av en annen civilisert stat uten å respektere sådanne fremmede borgers eiendom, eller uten å betale just compensation således som denne måtte bli fastsatt av en upartisk domstol om nødvendig."

Og:

"De Forente Stater er ansvarlig for på denne måte å ha gjort diskriminerende bruk av sin suverene makt like overfor borgere av en vennligsinnet nasjon, og er ansvarlig for sine embedsmenns og funksjonærers skadebringende fremferd like overfor disse borgere av Kongeriket Norge."

Disse voldgiftsrettens uttalelser gjelder forholdet til de norske kontraktseiere, men resonnementet kan med like god grunn, ja bedre efter min mening, anvendes på U.S.A.'s optreden like overfor Hannevig som verftseier. Hvis det er riktig som det er påstått fra presumptivt kyndigste hold, at en internasjonal voldgiftsdomstol legger mere vekt på realia enn på den strenge jus, må man ha grunn til å tro at en påstand om at Hannevigs verfter i virkeligheten blev rekvirert eller ekspropriert av de amerikanske myndigheter, vil vinne gehør hos en slik domstol.

Jeg har behandlet dette spørsmål nokså inngående, fordi jeg mener det er et av de viktigste for ikke å si det viktigste spørsmål i hele saken.

Hvad angår spørsmål II: Hvad er rettfærdig erstatning, just compensation, for skibsbyggingene? - og skal den av Hannevig ved salg av skibskontrakter før rekvisisjonstiden oppebærne fortjeneste, den såkalte "resale profit", i tilfelle fratregges erstatningen for skibsbyggingen? - og likeledes hvad angår spørsmål III, om Pusey & Jones' krav mot Shipping Board kan gjøres gjeldende av Hannevig personlig, eller om forliket av 14 juli 1926 er en avgjørende hindring for at kravet i det hele tatt kan tas op igjen, - så er hertil å bemerke, at dersom Hannevig ved en eventuell voldgiftsdom får medhold i sin påstand om at verftene blev rekvirert, og blir tilkjent

erstatning herfor, bortfaller, så vidt jeg kan forstå, disse spørsmål. Hvis domstolen derimot ikke vil anerkjenne et erstatningskrav på dette grunnlag, vil formentlig de her nevnte spørsmål bli de centrale i en eventuell voldgiftsprosess. Det foreligger en hel litteratur om disse spørsmål; prosessinnlegg, betenknninger og uttalelser. I de dokumenter som er omsendt til Stortingets medlemmer, og likeså i de utdrag som er inntatt i den foreliggende innstilling, er spørsmålene utførlig behandlet. Jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på disse utpreget juridiske spørsmål, hvor de rettslærdes meninger står så skarpt mot hinannen. Spørsmålene kan alene løses ved dom. Et ordskifte her om disse ting tror jeg vilde bli en nokså verdiløs prosedyre. Men hensyn til spørsmål IV, om Hannevig har et selvstendig krav som kontrakteier, så er dette også et juridisk tvistes spørsmål som nu bare kan avgjøres ved dom.

Dersom Hannevigs påstand om at verftene i virkeligheten blev rekvirert 3 august 1917 vinner gehør hos en voldgiftsdomstol, er det grunn til å anta at også en påstand om at skibskontraktene, som han da satt igjen med, blev rekvirert, vil vinne frem. For de representerte da virkelig på den tid en betydelig verdi. Han kunde ha solgt dem samtidig til den tids høie priser. Og det er vel ikke tvilsomt at U.S.A. ved Haagdommen i 1922 ialfall vilde blitt dømt til å betale alle kontrakter efter markedsprisen. Det er riktignok så at Hannevig i de finansieringsoverenskomster og rekontraheringsavtaler han inngår med Fleet Corporation, ikke uttrykkelig forbeholder sig noen erstatning for de kontrakter han og hans selskaper satt igjen med, men tvertimot i enkelte tilfelle med rene ord frafaller ethvert krav utover dekning av byggeomkostningene plus rimelig fortjeneste. Men man må huske på at forutsetningen var at han skulde få skibene tilbake ved fredsslutningen, så spørsmålet om erstatning for kontraktene var ikke aktuelt for ham på den tid. Det er først senere, da det viser sig at han hverken får just compensation for skibsbyggingen eller får verftene og skibene tilbake, at kravet om erstatning for kontraktene opstår igjen. Og kravet synes da å være ganske vel begrunnet.

I flere av de betenknninger som foreligger, og som går ut på at Hannevig ikke kan ha noe krav som kontrakteier, har vedkommende forfatter gått ut fra, at når Shipping Board efter avtale er gått med på å betale verftene fullt ut alle byggeomkostninger for skibene plus en rimelig fortjeneste, så kan ikke Hannevig komme og forlange erstatning som kontrakteier. For da har han allerede som verftseier fått den konjunkturstigning han som kontrakteier gjør krav på. Resonnementet kan høres rimelig ut for den som ikke har noe kjennskap til tingene eller shippingforholdene på den tid, men det er ikke desto mindre ganske feilaktig. De fabelaktig høie skibspriser skyldtes nemlig ikke i første rekke stigning i byggeomkostningene. Byggeomkostningene er endog i meget liten utstrekning årsak til prisstigningen. Det er de kolossalt høie frakter og det umettelige tonnasjebehov som dikterer de høiere skibspriser. Og hvordan stillet forholdet sig ved Hannevigs verfter? Til tross for at arbeidet ved disse verfter blev forsert dag og natt uten hensyn til omkostningene - det gjaldt bare om å få skibene ferdig - til tross for Fleet Corporations

ukyndige og forvirrede administrasjon med ordres og kontraordres - eller som Hannevig utvilsomt med rette karakteriserer det: som en orgie av ødselhet og feilberegninger - til tross for at arbeidet kort sagt blev fordyret på alle tenkelige måter, så blev allikevel de ferdigbyggede skib ved Hannevigs verfter ikke så forferdelig dyre. De 34 skib på tilsammen 253 000 tonn som blev ferdigbygget, kostet i rene bygningsomkostninger 46 millioner dollars, det vil med andre ord si ca. 182 dollar pr. tonn, mens markedsprisen på den tid var oppe i 300 dollar pr. tonn. Hannevig-verftenes oprindelige kontraktpriser varierte fra 125 til 185 pr. tonn eller gjennomsnittlig 142 dollar pr. tonn. Det er grunn til å tro at skibsbyggingen under normale forhold med forstandig privat administrasjon vilde ha kunnet gjennomføres til de priser.

Jeg har for sammenlignings skyld ihøst innhentet oppgaver fra Gøtaverken for å høre hvordan forholdet mellom byggeomkostninger og markedspriser på skib stillet sig her i Europa på den tid, og Gøtaverken opplyser i brev av 30 oktober 1934, at byggeomkostningene i 1917 for en 8 000 tonns lastebåt var ca. 1 1/2 million kroner eller 200 kroner pr. tonn, og i 1918 var byggeomkostningene for en 8 000 tonns båt ca. 2 1/2 million eller 300 kroner pr. tonn, mens markedsprisen var oppe i 1 000 kroner pr. tonn og endog over det. Man må holde sig disse forhold klart for øie, når man skal forsøke å gjøre sig op en mening om berettigelsen av Hannevigs krav som kontrakteier. Til ytterligere belysning av dette spørsmål torde det være på sin plass å nevne at De forente Stater senere solgte flere av disse skib, som kostet dem 182 dollar pr. tonn, til fremmede land for 250-275 dollar pr. tonn og lukrerte altså, tjente på den måte en masse penger på Hannevigs bekostning. Det er et stivt stykke av De forente Stater å innkassere denne fortjeneste i sin egen lomme.

Vi kommer så til punkt V, som er av adskillig interesse, og som er et meget vanskelig punkt, nemlig spørsmålet om det i Christoffer Hannevigs optreden og foretningsførsel har vært forhold av den art, at det stiller sig hindrende i veien for fremme av hans sak. Har det i det hele tatt vært forhold av den art at den norske stat ikke kan være sig bekjent av å medvirke til å fremme hans sak? Som nevnt i innstillingen uttales det i voldgiftsdommen i Haag i 1922, i premissene til dommen til slutt, efter at man har gått strengt i rette med de amerikanske myndigheter: "Domstolen er av den opfatning at De forente Staters holdning i nærværende voldgiftssak til en viss grad er undskyldelig på grunn av den tvilsomme natur av enkelte handlinger av en av skibsbyggerne og overdragerne, Christoffer Hannevig, og en av hans amerikanske agenter." To-mannskomiteen sier i sin tilleggsbetenking om dette: "Det er noe eiendommelig at en domstol uttaler sig på en sådan måte om en utenfor prosessen stående tredjemann. Vi har ikke kunnet bringe på det rene hvad der har gitt anledning til denne uttalelse, eller hvilke handlinger der siktes til."

Man må være forberedt på i tilfelle av at saken blir undergitt voldgift, at der fra amerikansk side vil bli trukket frem alle forhold som kan tjene til å sværte Hannevig personlig og stille hans foretningsførsel i et så ugunstig lys som mulig. Komiteen har derfor trodd det var riktig å gjengi den

dom som blev avsagt ved Oslo byrett den 3 september 1928 i en privat straffesak anlagt av Christoffer Hannevig mot sendemann Bryn. I denne dom er referert og belyst de tilfelle hvor det kan sies at Hannevigs forretningsførsel har vært av tvilsom natur. Dommen er i innstillingen gjengitt in extenso.

Det er en eiendommelighet ved denne straffesak som jeg synes jeg må nevne. Den er anlagt av Christoffer Hannevig mot sendemann Bryn på grunnlag av et telegram. Og etter telegrammets innhold må vi gå ut fra at det har vært et hemmelig chiffer-telegram fra sendemann Bryn i Washington til Utenriksdepartementet i Oslo. Hvordan kan det gå for sig at Hannevig får fatt i et slikt telegram? Det har i det hele tatt i komiteen under gjennomgåelsen av denne saks dokumenter vakt adskillig forbauselse, for ikke å si forferdelse, å opdage med hvilken letthet hemmelige chiffertelegrammer - hvad enten de går fra Washington til Oslo eller fra Oslo til Washington - kommer uvedkommende ihende, uten at det til denne tid har vært mulig å opdage hvor lekkasjen er. Det vedkommer jo ikke saken, men jeg finner å burde nevne det. Hvad selve dommen i denne straffesak angår, så skal ikke jeg gi mig i kast med å kommentere den; den taler for så vidt for sig selv. Domstolen uttaler at Hannevig i to av de tilfelle som omtales, må sies å ha optrådt som en "crook", men dommen i sin helhet til slutt går ut på: "Ti kjennes for rett: Den beskyldning mot skibsreder Christoffer Hannevig som er anført i det i stevningen omhandlede telegram fra sendemann H. Bryn, og som går ut på at Hannevig er en crook, kjennes død og maktesløs å være." - Nu skulde man tro at Hannevig, hvis han vilde ha renvasket sig helt, vilde ha appellert denne dom, og jeg har spurt hans advokat: Hvorfor blev ikke dommen appellert? Hans advokat sier: jeg fikk beskjed om at sendemann Bryn vilde appellere dommen, og fant det da unødvendig å appellere den selv. Imidlertid blev fristen oversittet, og ingen av dem har appellert. Det er Hannevigs advokats ord, og de får stå ved sitt verd.

De av Hannevigs transaksjoner som bedømmes og belyses i denne dom, de stemmer ikke med hvad vi anser for uklanderlig forretningsførsel og god forretningsmoral, - det er langt fra det. Også hans forretningsførsel ellers kan i mange henseender innby til kritikk. En grenseløs optimisme, ja man kan si mange ganger lettsindighet, en overfladisk omtrentlighet, preget ofte hans optreden som forretningsmann, og det er naturlig nu etterpå å klandre det. Men skal man bedømme hans forhold og optreden på en rettferdig måte, er det nødvendig å holde sig klart for øie tidsforholdene under krigen. Hannevig var kommet midt ut i jobbetidens malstrøm. Og han var ikke noen almindelig småjobber på Oslos eller Bergens børs. Han stod for oss som den mest typiske representant for jobbetidens storspekulanter. Det gikk frasagn om hans veldige rikdom. Han var eventyrprinsen blandt storjobberne. Han var blitt av en kong Midas. Det blev til gull alt hvad han rørte ved. Han seilte i det hele tatt for en økonomisk medvind så sterk, at han tapte styringen. Det initiativ, den forutseenhet og evne til å utnytte konjunktorene, som preget hans første forretningsforetagender, gikk, efter hvert som han blev blendet av sitt eget hell, over til blind tiltro til sitt eget forretningsmessige fremsyn, til selvovertvurdering, og til en ekspansjonstrang som ikke kjente

noen grenser. Han startet foretagender til høire og venstre, i Amerika, i Kanada, i England og i Norge. Det er snart ikke den art av forretninger som han ikke på en eller annen måte er interessert i. Det vilde vært næsten overmenneskelig om han skulde ha kunnet bevare oversikten over alt dette. Det gikk ut over de enkelte foretagender, og ikke minst ut over hans skibsverfter i Amerika, som han av hensyn til andre forretninger var borte fra lange tider om gangen, ofte mens de aller vanskeligste forhandlinger med Shipping Board pågikk. Gade og Morgenstjerne sier: "Det ligger nær å tro at Chr. Hannevig med den dyktighet og det fremsyn han tidligere hadde lagt for dagen, ved sitt personlige nærvær den hele tid kunde ha bragt forholdet til Shipping Board i et bedre spor." "Efter som tiden gikk, vokste Hannevigs store og mangeartede forretninger ham over hodet. I finansielle knipetak så han sig fra tid til annen nødt til å realisere verdier og foreta raske disposisjoner for å skaffe kontanter til å møte kravene fra dag til dag." Det tør vel hende at han ikke alltid var så nøieregnende med å trekke på det ene av sine selskaper og overføre til et annet når behovet var til stede. Men også alt dette må sees i lys av de ekstraordinære forhold på den tid det her gjelder. Det var ikke bare Hannevig som var grepet av spekulasjonsfeberen. Det gikk ofte nokså vilt for sig med det som man den gang kalte "forretninger". Det var ikke alltid så nøie med formene hverken hos Hannevig eller hos dem han gjorde forretninger med. En viss lettsindighet i forretningsførselen var ikke noe som var enestående bare for Hannevigs vedkommende.

Jeg kjente ikke Hannevig personlig før jeg kom i forbindelse med ham her av og til, og da også meget sjelden. Tidligere har jeg bare hilst på ham i forbigående en gang. Men det totalinntrykk jeg har fått efter å ha gransket denne saks dokumenter, er at Chr. Hannevig ikke er noen "crook". Han er ikke noen svindler eller noen kjeltring, eller hvad man nu vil oversette dette uttrykk med. De transaksjoner som han med rette klandres for, og som formentlig ligger til grunn for den før nevnte uttalelse i Haagdommen, har han, efter det inntrykk jeg har fått, ikke foretatt i noen bedragersk hensikt. Han har trodd at det hele skulde ordne sig til slutt. Hans handlemåte er utslag av et slags lettsindighet, ungdommelig overmot hos en mann hvem økonomisk medgang hadde bragt ut av likevekt. Og han var ikke alene om det. Nu er det jo så, at jobbetidens storspekulanter og deres forretningsførsel og forretningsmetoder ikke nettop er av den slags ting som en stat gjerne holder sin hånd over i første rekke. Men uansett den vurdering man vil gjøre jobbetidens spekulanter til gjenstand for, og uansett hvordan man vil anskue forretningsførsel og optreden, ja selv om Hannevig hadde begått straffbare handlinger, så berettiger ikke det - og det er i grunnen avgjørende for vurderingen av dette spørsmål - så berettiger ikke det de amerikanske myndigheter til å bemektige sig hans eiendommer uten å yde erstatning. Og det er dette siste som hevdes å ha funnet sted.

Det synes å være nokså stor samstemmighet om at Chr. Hannevig er hårdt og urettferdig behandlet. Hårdt og urettferdig, det er et meget mildt uttrykk for den behandling som er blitt Hannevig til del. Og det hele blir så meget mere

uforståelig når man vet at Hannevig ved sin virksomhet i høi grad bidrog til å utvikle skibsbyggingsindustrien og derigjennem ydet De forente Stater store tjenester i en vanskelig tid. Det er i innstillingen gjengitt en del citater som viser at de amerikanske myndigheter var opmerksom på den fortjeneste Hannevig hadde innlagt sig ved sin skibsbyggervirksomhet. Jeg skal ikke her gjenta citatene. Jeg skal bare minne om at Charles Piez, senere Shipping Boards formann den 27 mai 1918 skriver til Chr. Hannevig: "Jeg har stor tillit til Deres organisasjon", og: "Det er en strålende patriotisk ånd blandt folkene på Deres verfter." Enn videre vil jeg minne om den daværende formann Edward N. Hurley's pompøse telegram til uavhengighetsdagen den 4 juli 1918 om "the big splash" som den dagen skulde gå rundt hele verden, og hvortil Hannevig ikke minst skulde bidra. Og endelig må jeg minne om den anerkjennelsesskrivelse Edw. Hurley, Shipping Boards formann, sendte Hannevig så sent som den 31 juli 1919, altså efter krigens slutt, og efter Versailles-traktatens undertegnelse, da han fratrådte som Shipping Boards formann. Han sier her:

"Deres patriotiske arbeide med skibsbygging for De forente Stater under den siste krig var til stor hjelp for vår regjering og bidrog til vinning av krigen. Idet jeg nu fratrer Shipping Board pr. 31 juli, vil jeg benytte anledningen til å uttrykke for Dem min opriktige påskjønnelse for Deres anstrengelser og bistand til å gjennomføre vårt skibsbyggingsprogram på grunn av krigen og for det arbeide som De nu har utført ved å bygge skibe til hjelp for den amerikanske handelsmarine. Jeg vil alltid minnes mitt behagelige samarbeide med Dem."

Man finner lite igjen av den anerkjennelse og takknemlighet, som dette brev gir uttrykk for, under de forhandlinger om just compensation som nu pågikk mellem Shipping Board og Hannevig. Det var kommet nye menn i Shipping Boards ledelse. De skiftet forresten ofte folk i de ledende stillinger. Det vanskeliggjorde selvsagt i høi grad forhandlingene.

Den offentlige opinion i Amerika forlangte innskrenkninger i Shipping Boards fantastiske utgifter. Shipping Boards samlede pengeforbruk blev i november 1920 anslått til 3 800 000 000 dollars - et så fantastisk tall at vi har vanskelig for å tenke oss det. De sparebestrebelse som nu blev gjort i 11te og 12te time, gikk ut over dem som ennå ikke hadde fått sitt tilgodehavende. Og blandt dem var Hannevig. Det før omtalte ulykksalige intervju som Hannevig sommeren 1918 hadde i "Liverpool Commercial Times", hvor han taler om at Shipping Board var en orgie av ødselhet, fikk han sandelig svi for. Det blev telegrafert til Amerika, kom i amerikanske aviser med store overskrifter. Og i Shipping Board svor man på at Hannevig nok skulde få merke at man ikke var så ødsel lenger i Shipping Board. Ifølge Gade og Morgenstjerne skal admiral Benson ha uttalt at "that foreigner Hannevig" aldri skulde få noe oppgjør. En av Shipping Boards advokater skal ha sagt til Hannevigs sekretær, Simpson: "This is to be Mr. Hannevigs funeral", "Dette vil bli Hannevigs død og begravelse". En Mr. Holden Evans, en av direktørene i Baltimore Dry Dock, uttalte til

Hannevig etter et besøk i Shipping Board: "They are out to kill you, Hannevig", "De streber Dem efter livet, Hannevig". Det synes i ethvert fall å være på det rene at det i Shipping Board har vært en sterk antipati mot Hannevig, og man får inntrykk av at Shipping Boards holdning like overfor The Pusey & Jones Co. under forhandlingene om godtgjørelse har vært diktert av den slags følelser.

Det er skrevet i innstillingen at enhver karakteristik av den behandling som er blitt Hannevig til del fra de amerikanske myndigheters side, etter komiteens mening er overflødig, samt at komiteen ikke kan finne at det i Chr. Hannevigs optreden og forretningsførsel har vært forhold av den art, at det stiller sig hindrende i veien for fremme av hans sak.

Gade og Morgenstjerne, som er blandt dem som har avgitt uttalelser og betenknings og som i grunnen har sett dette på nærmeste hold, og som var med i Amerika og snakket med Shipping Boards folk, sier i sin betenkning av 19 oktober 1926 et sted: "Vi har imidlertid i det foreliggende materiale ikke kunnet finne noe vidnesbyrd om at Hannevig i sitt forretningsforhold til de amerikanske myndigheter ikke har vært rettskaffen og lojal." Det er deres ord. Jeg vil for egen regning si: Hvad man enn kan kritisere i Hannevigs optreden, hvad man enn kan klandre ved hans forretningsførsel, så har ialfall de amerikanske myndigheter ikke noe de skulde ha sagt Hannevig med hensyn til forretningsmoral.

Det er et forhold i forbindelse med denne sak som jeg gjerne vil omtale, til tross for at det ikke egentlig vedkommer saken. En av Hannevigs advokater har i en betenkning omtalt daværende advokat, senere statsråd, Arne Sunde på en måte som gir inntrykk av at advokat Sunde under sin befatning med Hannevigsaken som Den Norske Handelsbanks representant i forbindelse med forliket av 14 juli 1926 ikke har optrådt korrekt, og Chr. Hannevig selv har for et års tid siden, tror jeg det var, innsendt en klage på statsråd Sunde til påtalemyndigheten om dette forhold. Jeg vil gjerne benytte anledningen til å si at jeg under min gjennomgåelse av sakens dokumenter ikke har funnet noe som gir holdepunkt for den slags angrep, som jeg for min del vil ta bestemt avstand fra. Statsråd Sunde har utførlig redegjort for sitt forhold like overfor påtalemyndigheten og, såvidt jeg husker, også i dagspressen, og jeg tror i grunnen ikke det er så mange som har heftet sig noe større ved Hannevigs angrep. Chr. Hannevig har på grunn av sine mange gjenvordigheter ofte vært i en temmelig nervøs sinnsstemning. Han har hatt lett for å se fiender og forfølgere i dem som har hatt en annen opfatning av hans saks stilling enn den han selv har. Og det er nokså forklarlig. Det kunde kanskje ha rablet for noen hver av oss om vi hadde vært utsatt for de økonomiske påkjenninger og de prøvelser Chr. Hannevig har vært utsatt for i de senere år. Det kunde kanskje under de samme forhold ha gått litt rundt også for andre med sterkere nerver enn hr. Hannevigs. Det er unektelig en noe eiendommelig optreden av Hannevig på denne måte å angripe en av statsrådene i den regjering hvis beskyttelse han den gang søkte. Det vilde være synd å si at han er noen lur og beregnende taktiker. Og det har jo ikke gjort arbeidet med hans sak lettere. Det er i det hele tatt meget beklagelig at han

skulde optre på den måten. Men jeg har ikke kunnet la dette forhold spille inn ved bedømmelsen av hans sak like overfor de amerikanske myndigheter - selvsagt.

Spørsmål VI om Norge kan kreve Hannevigsaken innbragt for en internasjonal voldgiftsdomstol er utførlig behandlet i de foreliggende betenkninger, og etter uttalelsene der må man gå ut fra at Norge har adgang til å kreve saken innbragt for en internasjonal voldgiftsdomstol eller forliksnevnd.

Vi kommer så til det siste og avgjørende spørsmål VII om det kan tilrådes at den norske regjering søker saken innbragt for en internasjonal voldgiftsdomstol. Som jeg nevnte, er det nokså stor samstemmighet om at Hannevig er hårdt og urettferdig behandlet av de amerikanske myndigheter. Men like så stor uenighet er det blandt de rettslærde om hvorvidt et rettslig krav mot De forente Stater i den anledning vil kunne gjennomføres for en internasjonal domstol. Jeg henviser i så henseende til de betenkninger som er oversendt til Stortingets medlemmer, og til de utdrag som er inntatt i innstillingen. Komiteen finner under de foreliggende omstendigheter ikke å burde uttale noe om hvilket standpunkt rettslig sett er det riktige. Jeg skal ikke forsøke å veie de foreliggende uttalelser mot hinannen, de får stå hver for sitt verd. Men man må ha lov til å tro at et spørsmål, hvor våre presumptivt kyndigste juristers opfatning står så steilt mot hinannen, ialfall må være prosedabelt, og at det alene vil kunne løses gjennom rettsforhandling og dom.

Chr. Hannevig har som norsk statsborger henvendt sig til den norske regjering med anmodning om å anta sig hans sak, da han ikke selv på annen måte har anledning til å reise søksmål mot De forente Stater. Det gjelder her ene og alene et økonomisk anliggende. Det er kanskje ikke Chr. Hannevig personlig som i første rekke vil dra fordel av en eventuell dom i hans favør, men vel hans mange kreditorer. Og det kan komme til å dreie sig om meget store beløp. Hannevigs sak like overfor de amerikanske myndigheter er ikke preskribert, men de kan vel tenkes at Hannevigs kreditorers krav på ham for en stor del er preskribert. Men det har ialfall jeg gått ut fra, at om han skulde vinne denne sak og bli tilkjent erstatning, er det staten som har en diskresjonær disposisjonsrett over beløpet, og at der da også blir tatt hensyn til Hannevigs kreditorer.

Man må også være opmerksom på at det her ikke dreier sig om noen statskonflikt mellom Norge og U.S.A. Vel er det så, at det er den norske stat som formelt må optre som saksøker. Men enhver vet jo at det skjer på vegne av en norsk undersått som mener sig forurettet. For De forente Stater stiller saken sig ganske anderledes. De forente Stater er selv den saksøkte part i saken og må i tilfelle ta imot den kritikk som en eventuell dom i deres disfavør måtte gi uttrykk for. Slik var det også ved voldsgiftsdommen i Haag i 1922, da dommen gikk De forente Stater imot på grunn av de amerikanske myndigheters rettsbrudd mot norske undersåtter. Haagdommen av 1922 og dens premisser foreligger dessverre bare på engelsk. Det hadde vært ønskelig at den hadde vært oversatt til norsk, så man kunde ha sendt den rundt til Stortingets medlemmer sammen med de øvrige dokumenter. For det er et meget interessant dokument. Det gir en en forestilling om hvordan De forente Stater kan optre mot

fremmede statsborgere, og det gir også klart uttrykk for hvordan en internasjonal voldgiftsrett bedømmer en slik optreden. Det er visst sjelden en stat har måttet motta en så hård og ydmykende, men ganske sikkert rettferdig dom. Og dog kan man til nød forstå, om enn slett ikke billige, De forente Staters optreden i dette tilfelle hvor det dreier sig om å erstatte en konjunkturstigning som vedkommende norske kontraktseiere hadde nydt godt av uten personlig å legge to pinner i kors. Men det er ganske uforståelig at et stort og mektig land som De forente Stater har kunnet optre som det har gjort like overfor en mann som vitterlig gjennom sitt virke ydet landet uvurderlige tjenester i en ytterst kritisk tid. Hannevig har i sannhet fått erfare riktigheten av det gamle ord: Utakk er verdens lønn! Resultatet blev, efter at hans verfter i 3 år hadde arbeidet utelukkende for den amerikanske stat: ingen godtgjørelse - og dessuten tapet av sine skibsverfter, som han en tid efter rekvisisjonen var budt 20 millioner dollars for. Jeg vet godt hvordan man vil forklare det hele, jeg kjenner meget vel til de feilgrep, de forskrivninger, Hannevig har begått eller er blitt forledet til å begå. Men det er like uforståelig at et stort og mektig land virkelig vil benytte sig av ethvert juridisk knep for å slippe fra sine forpliktelser.

Efter de foreliggende uttalelser må man gå ut fra at saken juridisk sett er meget tvilsom. Man må også være forberedt på at den tapes. Justisdepartementets lovavdeling sier i sine bemerkninger av 25 august 1931 med den for lovavdelingen i denne sak typiske, men ikke alltid like overbevisende og ikke alltid like tekkelige skråsikkerhet at "saken i sin helhet er ganske håpløs", og videre at "vi vil tape denne sak med full musikk". En av Norges rettsfullmektiger i Haag 1922, høiesterettsadvokat Ole Røed, uttalte i et møte i Juristforeningen i Oslo 13 november 1930 ifølge stenografisk referat bl.a: "Overvinne vi de vanskelige preliminare spørsmål som dukker op, kan vi få løst dem i vår favør, så vil vi vinne saken i realiteten med flyvende faner og klingende spill!" Musikkledsagelse blir det altså i ethvert fall. Men om saken vil vinnes eller om den vil tapes - med eller uten akkompagnement - det er ikke det spørsmål som idag skal avgjøres. Det spørsmål som Stortinget må ta standpunkt til, er om den norske undersått Chr. Hannevig, som mener sig forurettet, og som også de fleste som har studert sakens dokumenter, mener er forurettet, skal gis anledning til å få sin sak innbragt for og avgjort av en kompetent domstol. Den mulighet at en sak tapes ved en internasjonal voldgiftsdomstol kan ikke fritta staten fra å beskytte sine borgeres interesser, og i særdeleshet ikke når, som i denne sak, de svake punkter nærmest er av formalrettslig art, mens saken i materiellrettslig henseende må antas å stå godt. Det er ingen skam, og det kan ikke berøre vår nasjonale prestige, om vi taper en sak av formalrettslige grunner, når alle som har stelt med den, vet at vi i realiteten har rett.

Det gjelder her, som jeg også før har nevnt, ene og alene et økonomisk anliggende, og komiteen mener, som også uttalt i innstillingen, at statens plikt til å beskytte sine borgeres interesser i fremmede land ikke kan strekke sig så langt at

staten i den anledning skal påta sig å utrede omkostningene ved store og vidtløftige prosesser hvor det gjelder rent privatøkonomiske spørsmål. Det må derfor etter komiteens mening være forutsetningen for en eventuell medvirken fra den norske stats side at alle utgifter vedrørende saken skal være det offentlige helt uvedkommende, og at de fornødne garantier i så henseende må være ordnet før der foretas noe fra statsmyndighetene i sakens anledning. Komiteens innstilling er enstemmig, og det har, såvidt jeg kan erindre, under behandlingen ikke vært dissens på noe punkt. Konklusjonen har gitt sig selv. Det som for mig - og jeg skulde anta også for de andre - har vært avgjørende, har ikke vært de juridiske betenknninger som foreligger for og imot, men de dokumenter som belyser sakens faktiske stilling. Jeg anbefaler innstillingen vedtatt.

Det står i punkt II i innstillingen at fristen for garantistillelsen settes til 1 mai. Vi gikk da ut fra at saken skulde bli behandlet like over nyttår, og hvis ikke noen av komiteens medlemmer har noe derimot å bemerke, går jeg ut fra at de er enige i at fristen settes til 1. september 1935.

Jeg må ennu si et par ord, før jeg slutter. Denne innstilling blev avgitt før jul, den 8 desember 1934, og det var meningen at den skulde behandles snarest mulig efter Stortingets sammentreden. Det har dessverre trukket lenge ut, da regjeringen ønsket å anstille forskjellige undersøkelser, bl.a. med hensyn til eventuelle omkostninger. Resultatet av disse undersøkelser med hensyn til omkostningene er trykt og omdelt til Stortingets medlemmer, og jeg skal ikke komme inn på omkostningsspørsmålet nu. Jeg skulde anse det for det riktigste at man tar stilling til selve saken, før man drøfter omkostningsspørsmålet. Det var oprindelig komiteens mening at forholdet med garantistillelsen og størrelsen av den garanti som skulde forlanges, skulde bli avgjort av regjeringen. Man gikk da ut fra at regjeringen ikke vilde sette et så høit beløp at det blev prohibitivt for selve sakens fremme, og efter de uttalelser som nu foreligger, kan der formentlig være grunn til å drøfte også det spørsmål i Stortinget.

Det er ennu en ting jeg gjerne vil nevne. Samtidig med disse omkostningsoverslag fikk komiteen oversendt to uttalelser om den foreliggende innstilling, en fra Justisdepartementets lovavdeling og en fra tomannskomiteen, høiesterettsdommer Paulsen og professor Knoph. Det forekommer mig noe eiendommelig at en stortingskomites innstilling til Stortinget av departementet blir sendt utenforstående til kritisk gjennomgåelse og uttalelse. Begge de nevnte instanser, både lovavdelingen og tomannskomiteen, har jo tidligere hatt saken til behandling, så for så vidt kan man ikke si de er helt utenforstående. Men jeg tror det er litt utenfor almindelig praksis at en stortingskomites innstilling sendes til kritikk og anmeldelse. Det var riktignok midt i julelitteraturflommen, hvor bokanmeldelser så å si var en dagligdags ting - men allikevel, hr. president. Nuvel, de oversendte uttalelser inneholder ikke noe mere enn hvad de nevnte instanser allerede før har uttalt, og ikke noe som komiteen ikke tidligere har hørt. Uttalelsene foranlediger ingen forandring i komiteens

opfatning av saken. Jeg tillater mig å fremlegge de to uttalelser på presidentens bord.

Statsråd Koht: Det er ein skyldnad for regjeringa, og serleg for meg som utanriksminister, å segja nokre ord um kva vi meiner um den saka som her ligg fyre. Det segjer seg sjølv - og eg treng ikkje å be um orsaking for det - at det har vore uråd for meg, i den stutte tid eg har sete i utanriksdepartementet, å arbeida meg til botns inn i denne saka. Um eg i desse tri vikone ikkje hadde havt noko anna å gjera, hadde det vel likevel beint fram vore uråd å lesa alt det som ligg fyre av aktstykke og tilrådingar. Men det er vel so, at det er mange her i Stortinget og som heller ikkje har kunna arbeida seg personleg inn i saka, og som berre må taka standpunkt etter det som no sist ligg fyre, serleg det som ligg fyre i tilrådinga frå konstitusjonsnemnda av 8 desember 1934. Det er ei glede å kunna segja at denne tilrådinga har lagt saka klårt og greitt til rettes. Spørsmålet ligg der soleis at det er mogeleg å gjera seg upp ei meining, og dessutan har ordføraren i nemnda i dag greitt ut endå meir um alle dei faktiske vilkår, og eg har ikkje noko å leggja til der. Eg har ikkje tenkt å gå gjennom heile saka soleis; det er mi meining um saka eg vil uttala. Men eg vil då med det same leggja attåt at eg ikkje kann skriva under på alle dei sterke orda som ordføraren i saka i dag har nytta.

Det spørsmålet som naturleg fyrst og fremst reiser seg, er dette um det er mogleg å nå fram til ein dom for Hannevig på eit reint juridisk grunnlag, soleis som det her er lagt til rettes. Det melder seg då straks ei heil lang rekkje med vanskelege, vi kann trygt segja tvilsame, rettsspørsmål, som gode juristar - gode norske juristar - er usamde um.

For det fyrste må ein spyrja: Var det sjølv dei vervane som Hannevigselskapa åtte, som vart rekvirerte, tekne til eigedom, av den amerikanske regjeringa i 1917, eller kva var det som i det heile vart rekvirert: selskapa, vervane, skutone eller kva? Dette er, som ordføraren i saka i dag sa, eit av hovudspørsmåla i denne saka. Det var dei ord han nytta. Og um dette hovudspørsmålet står juristane - dei norske juristane - sterkt mot einannan; dei har fleire ulike løysingar på det spørsmålet.

For det andre må ein spyrja: Um det var skipsvervane som vart rekvirerte av den amerikanske regjeringa, og det so kann bli tale um vederlag for dei, - må ein då draga ifrå dette vederlaget den serskilde vinninga som Hannevig hadde havt med å selja ein slump med skibsbyggjingskontraktar alt i fyrevegen? Sendemann Bryn har sagt i eit av sine skriv um denne saka at dette er hovudtvistepunktet i saka. Og i dette spørsmålet òg står dei norske juristane sterkt mot einannan.

So kjem vi fram til det tridje spørsmålet: Um no Hannevig burde ha vederlag for desse skipsvervane, har han i tilfelle mist kravet på vederlag for di det amerikanske selskapet som i namnet i det minste åtte og representerte desse skipsvervane, Pusey & Jones, som hadde kome under konkursstyring, i 1926 gjorde forlik med regjeringa um oppgjeret? Konstitusjonsnemnda segjer i si tilråding at dette er kanskje det centrale i saka - og i dette spørsmålet òg står dei norske juristane mot einannan

med ulike meiningar. Soleis ser vi at det frå grunn til topp i denne saka som gjeld skipsvervane, er usemje millom dei norske juristane på kvart einaste punkt. Alt dette gjeld då spursmålet um vederlag for skipsvervane.

Men so kjem vi fram til det fjerde spursmålet, dette: Har Hannevig krav på vederlag for dei skipsbyggjingskontraktane han hadde gjort med sine eigne skipsvervar? Det er heilt på det reine - eg kann ikkje skyna anna - at sume av desse krava, dei som gjeld det serskilde selskapet som dei kallar The Bulk Oil Company, hadde Hannevig fråskrive seg med klåre og reine ord i dokument alt frå 1919 og 1920. So er juristane våre usamde um ikkje kravet på dei andre kontraktane likeeins er oppgjeve eller spilt gjenom seinare kontraktar. Eg tenkjer då serleg på dei rekontraheringskontraktane som etterpå vart gjort um desse skipsbyggjingane. Til det kjem endå at i det minste sume av desse kontraktane formelt ikkje var gjorde av Hannevig personleg, men av amerikanske selskap. Det er so mange serskilde ting som her kjem inn, når det gjeld spursmålet um vederlag for skipsbyggjingskontraktane, so eg trur eg kann segja at ein ikkje, utan atterhald i det minste, torer visa til Haagdomen frå 1922, der desse serskilde vilkåra ikkje var til stades.

Eg kann ikkje taka på meg å døma millom juristane. Eg kann nok kanskje synast med meg sjølv at eg kann ha ei meining um eit eller anna av desse juridiske spursmåla som her ligg fyre; men det vilde vera lettlyndt um eg vilde kasta meg upp til domar i denne striden. Men det som er heilt naturleg å tenkja for den som ikkje sjølv er jurist, det er dette, at når våre eigne juristar er so usamde i saka, må eit søksmål på eit juridisk grunnlag vera svært tvilsamt; det må vera uvisst korleis det kjem til å gå med det. Det har då ordføraren i saka i dag lagt vekt på og sterkt streka under. Dei norske statsmaktene tok då og i 1926, då dei skulde freista føra saka for Hannevig i Amerika, det standpunktet at saka ikkje måtte bli fremja på rettleig grunnlag, og det amerikanske State Department sa den gongen, i 1927, sterkt og greitt frå, at dei ikkje vilde taka omsyn til noko slag rettskrav frå Hannevig. Eg torer be um at medlemene av Stortinget vil leggja merke til og streka under det som står citert i den siste tilrådinga frå konstitusjonsnemnda på side 4 i noten frå den amerikanske utanriksministeren av 15 juni 1927, der det står til slutt at "De forente Staters regjering ikke er tilbøielig til ytterligere å overveie, nu eller når som helst i fremtiden, noen som helst fordring fremsatt på vegne av hr. Hannevig i forbindelse med de omhandlede transaksjoner." Eg vil be um at ein der vil leggja merke til ordet "fordring". Det engelske ordet som er nytta i grunnteksta, er ordet "claim", og det som ligg i dette ordet, er "rettskrav". Det er rettskrav frå Hannevig som her har vorte avvist. Dei norske statsmaktene hadde sjølve på fyrehand teke det same standpunktet, ikkje å reisa rettskrav, og ut frå just dette same synet tok dei norske statsmaktene - både regjering og storting - i 1928 standpunkt mot å krevja skiltsdom etter den skiltsdomsavtala som Noreg hadde med Amerika, nett for di denne avtala berre galdt juridiske tvistemål, rettstvistemål. Skulde vi no reisa eit søksmål på slikt eit grunnlag, berre på det juridiske grunnlag, må det

vera upplagt for alle at vonene våre til å vinna kann i det minste ikkje vera serleg trygge. Det står då klårt for meg, at skal vi no på nytt venda oss til dei Foreinte Statane i denne saka, freista føra fram eit krav på vederlag for Chr. Hannevig, freista vinna for han det vederlaget som det retteleg kann vera spørsmål um, då må vi i det minste for det fyrste byggja kravet på det som kann synast rimeleg, på det som kann vera fair, på det som amerikanane sjølve kallar equity, umsyn til kva som er billeg. Det er den fyrste vegen vi må prøva, og det er difor eg so sterkt har streka under dette som står i noten frå Kellogg av 1927. Den vegen er ikkje avvist frå amerikansk side.

Eg trur at um vi går ut frå dette, har vi visseleg god grunn til å segja at Christoffer Hannevig har vore hardhendt medfaren, ein torer kanskje segja urimeleg hardhendt medfaren, av den amerikanske regjeringa i oppgjeret for det som ho tok frå han i 1917. Eg vil ikkje her gå inn på dei metodane som Hannevig nytta i forretningsførsla si. Um dei kann ein visseleg døma på ulike måtar. Hovudsaka er vel at det var dei same metodane som vart nytta av so mange andre i den tida, og som ein soleis kann segja var tolleg ålment godkjende. Det som ein då, når ein går ut frå dette, retteleg kann krevja, er just eit rimeleg vederlag, soleis som andre har fått som har vore nøydde til å gjeva frå seg eigedomen sin til den amerikanske regjeringa. Og eg trur at slikt eit krav, ført fram på det grunnlag, burde ein kunna få unionsregjeringa i Amerika til å gå med på at skilsmenner avgjorde. Framlegget som ligg fyre frå nemnda, er so romsleg forma - det er sagt at saka skal bli førd inn for ein internasjonal domstol i dei formene og på den måten som ein finn mest fyremålstenleg - so eg synest det gjev regjeringa ei naturleg og rimeleg fullmakt som regjeringa kann nytta.

I denne samanhengen vil eg minna um ei sak som har ein viss likskap med denne, ei sak som Sambandsstatane har mot Noreg. Det er den saka som har vore kalla for Jones-saka. Det er mange av medlemene av Stortinget som kjenner til denne saka. Det gjeld ein amerikansk skofabrikk som selde varor til Noreg. Det vart strid fyrst um varone og so um betalinga, og striden kom for retten. Underretten dømde til fyremun for det amerikanske skofirmaet. Høgsterett gav ein dom mot dette same firmaet. Dette var i 1925. Spørsmålet um denne avgjersla har sidan vore uppe gong på gong millom Amerika og Noreg. Her i Noreg har vi alltid teke det naturlege standpunkt at vi har sagt at ein norsk høgsterettsdom avgjer saka, og den domen må stå. No er det mykje av det same som Amerika segjer i saka um Hannevig: at der er det amerikanske domstolar som har avgjort visse spørsmål, og dei spørsmåla må dermed vera avgjorde. Det er dessutan ein likskap til millom Hannevigsaka og Jonessaka. I Jonessaka galdt det på norsk side ein bank som var under offentleg administrasjon, og amerikanane har då sagt at det i røynda var staten som var ansvarleg for den banken. På norsk side veit dei at vi segjer i Hannevigsaka at dei som var konkursstyret i Pusey & Jones-kompaniet, og som der handla for Hannevig, dei var i røynda representantar for den amerikanske regjeringa, som soleis avgjorde saka på vegne av denne. Det er slike ting som fører fram til at ein kann koma til å sjå på desse tvo sakene litegrand på same måten. Det spørsmålet har då

i det aller siste kome upp, um vi ikkje her i Noreg, trass i høgsterettsdomen, burde gå med på å lata serlege skilsmenner få avgjera etter equity-grunnsetninga um ikkje likevel denne amerikanske skofabrikken burde havt eit rimeleg vederlag for det som han hadde tapt. Det kann vel i det minste vera tenkjeleg at ein lettare kunde få Amerika med på ein liknande skipnad i Hannevigsaka, um vi på vår side gjorde slikt eit tilbod i Jonessaka. Vi finn ikkje på noko nytt her i Noreg um vi gjer slikt eit tilbod; for amerikanane batt sjølve desse to sakene i hop alt i 1926 og 1927, då dei sa at vi kunde ikkje gjera rekning på noko slag rett i Amerika i Hannevigsaka um ikkje vi gjorde same retten i Jonessaka. Denne Jonessaka må vel i den aller næraste framtid bli lagt fram for Stortinget; men eg har vilja nemna ho her i denne samanhengen, for di her kann koma til å bli ein naturleg samanheng, og ein samanheng som kann koma til å tena våre krav i Hannevigsaka.

Til slutt vil eg få lov å segja eit par ord um kostnaden med denne saka. Det var alt i 1926, då regjeringa for fyrste gongen tok upp saka for Hannevig, fyresetnaden og avtala at staten inga utgifter skulde ha, utgiftene skulde bli borne av den som kunde ha vinning av at saka vart førd, Christoffer Hannevig. No er det i framlegget frå nemnda ikkje sagt noko serskilt um kor stor den garantien skulde vera som ein skulde krevja av Hannevig for utgiftene i ein prosess eller anna slag sak som måtte bli førd. Departementet har freista skaffa seg opplysningar um kva ein kunde venta seg for utgifter. Dei fråsegnene vi har fått, varierer ikkje so lite; men dei går alle ut på svært høge summar. Det svingar frå ein halv million til ein heil million, og endå har ein då set burt frå det som i det minste vel er teoretisk mogleg, at Noreg, um vi taper saka, dessutan må leggja sakskostnader til Amerika. Men personleg er eg for min part av same meininga som ordføraren i nemnda; eg er samd i det han har sagt her i dag, at ein ikkje må setja garantikravet so høgt at ein på den måten skjer burt all von for Hannevig um å kunna føra saka fram. Det vilde vera det same som å segja nei på ein måte som ikkje godt sømer seg. Men ein minimum er eg for min part komen til; eg har i denne saka sett eit minimum på 600 000 kronor. Mange vil vel segja at det er i minste laget, og det er mogleg at ein bør setja det noko høgare; men lågare enn 600 000 kronor meiner eg at ein ikkje kann setja det.

Ut frå dei fyresetnadene eg her har nemnt um korleis regjeringa måtte taka sikte på å føra saka fram - fyrst og fremst at det måtte vera på ein måte som ikkje bygde på det reint juridiske grunnlag - ut frå desse fyresetnadene er det då at eg for min part og dermed regjeringa kann godtaka tilrådinga frå konstitusjonsnemnda.

Presidenten: Der er enno innskrive ei rekkje talarar, og etter dei inngåande utgreiingar som er gjevne av ordføraren for saka og utanriksministeren, vil presidenten gjera framlegg um, at tida for dei talarane som heretter vert innskrivne, vert sett til upp til 2 minuttar, og går ut frå at framlegget er samrøystes vedteke.

Gram: Jeg tror vi alle blev meget imponert over det innlegg som kom her først fra sakens ordfører, hr. Sven Nielsen. Jeg tror vi alle fikk et sterkt inntrykk av, at han hadde satt sig overmåte godt inn i saken og ofret et stort arbeide på den. For alle som har arbeidet litt med saken, står det jo klart at det er en meget innviklet og vanskelig materie, og at hr. Nielsen har arbeidet overordentlig interessert med den, og at han har hatt evne til her idag også å klarlegge den for forsamlingen, er vi også klar over. Jeg vil imidlertid ikke tilbakeholde den bemerkning, at jeg tror det muligens hadde vært en fordel, om utenrikskomiteen under sin behandling av saken hadde hatt litt flere jurister til sin disposisjon og hadde bygget litt mere på de ansvarlige jurister. Med all anerkjennelse av skattefoged Anderssen-Rysst, som er den eneste jurist i komiteen, så tror jeg ikke at han selv heller vil ta det fornærmelig op, om jeg sier at han som autoritet på det internasjonale og folkerettslige område muligens ikke uten videre kan slå av marken alle de andre som har uttalt sig om saken på ansvarlig måte: Utenriksdepartementet, den folkerettslige konsulent, regjeringsadvokaten, advokat Bredal og andre fremskutte jurister, som har prosedert for voldgiftsretten i Haag, og som er autoriteter på området. Jeg hadde derfor også funnet det naturlig om man hadde supplert innstillingen, som jo er et omfangsrikt dokument, hvortil man i disse dager nettop har fått et tilleggsdokument, som er oversendt til alle Stortingets medlemmer, med de siste betenkninger som er kommet både fra lovavdelingen i Justisdepartementet av februar iår og fra levningene av den nedsatte 3-mannskomite - den spesialkomite som blev opnevnt av bondepartiregjeringen i sin tid, bestående av 3 fremskutte jurister, for å se på saken. Det var høiesterettsdommer Paulsen, professor Knoph og advokat Stuevold-Hansen; men den siste er jo avgått ved døden senere, så den siste betenkning står bare for de to førstnevnte herrers regning. Det er jo allikevel en kjensgjerning at disse ansvarlige jurister har sagt, at juridisk står denne sak slik, at vi knapt nok har noen chance til å vinne den på et rent juridisk grunnlag, og det er noe jeg ikke kan undgå å tillegge ganske stor vekt.

Jeg har i sin tid også syslet med saken. Jeg var ordfører for den i 1928, da vi hadde den første gang fremme her, og jeg tror jeg tør si at der blev lagt et stort arbeide i saken dengang. Vi satt sammen et utvalg av utenrikskomiteen på 4 mann og arbeidet praktisk talt hver dag i 3-4 måneder. Vi arbeidet meget intenst med denne sak, og jeg tror også å kunne si at vi ved starten alle var tilbøielige til å gå sterkt inn for Hannevig, ikke bare fordi det selvfølgelig i og for sig alltid er hyggelig å kunne gå inn for en landsmann som blir dårlig behandlet av en fremmed stat, og heller ikke bare fordi de krav han fremsatte, med hensyn til beløpene var så imponerende at det selvsagt vilde være overordentlig kjærkomment om vi hadde kunnet få de beløp til Norge, men også fordi vi under behandlingen av saken fikk et sterkt inntrykk av at Hannevig virkelig var dårlig behandlet. Men vi fikk også et inntrykk, som under debatten dengang i 1928 for lukkede dører blev sterkt fremholdt fra mange hold fra dem som optrådte av komiteens medlemmer, ikke minst fra hr. Scheflo, og som gikk ut på at der

var forskuslet så meget i denne sak, at vi ikke våget å bringe saken inn for noen juridisk avgjørelse. Og det som gjør at jeg er meget betenkelig like overfor komiteens innstilling her nu, overhodet å skulle bringe saken frem igjen for en internasjonal voldgiftsavgjørelse eller domstol, det er at den innstilling vi avgav i 1928, ikke er et hemmelig dokument, men den blev efter Stortingets enstemmige beslutning offentliggjort umiddelbart derefter. Dens konklusjon gikk jo ut på, at der for tiden inten kunde foretas, og den var enstemmig, og den enstemmige komite kom med en rekke uttalelser, som jeg er bange for er i den amerikanske regjeringens besiddelse - det vil si, der er vel ingen grunn til å tvile på det - og som ved prosedyre visselig vil kunne anvendes med megen virkning mot Norge. Jeg skal ikke komme med mange citater fra den innstilling som da blev offentliggjort, bare i fleng nevne et par uttalelser. Der står uttrykkelig:

"Utenriksdepartementet kom snart til det resultat at der ikke burde bli tale om å søke saken fremmet på et rettslig grunnlag. Hvad der enn kunde sies om sakens rettslige stilling på et tidligere stadium, så gikk departementet ut fra at senere disposisjoner hadde forskjertset denne."

Og komiteen sier det samme gang på gang, f.eks.:

"På grunnlag av de foreliggende juridiske betenknninger og efter hvad der har passert, må imidlertid komiteen gå ut fra at der ikke er juridisk adgang til å få omstyrtet det mindelige oppgjør som blev truffet mellem selskapets administrasjonsstyre og Shipping Board og som blev tiltrådt av selskapets større kreditorer, og spesielt av Christoffer Hannevigs amerikanske konkursbo." "Komiteen kan heller ikke finne at Christoffer Hannevig har noe juridisk krav på erstatning for de 18 skibskontrakter som han og hans selskaper hadde med verftene."

- o.s.v. bortover, ting som selvfølgelig vil bli anvendt mot oss nu fordi de er kjent av den annen part, og som også gjør det kjedelig for oss nu etterpå å ta saken op igjen, fordi vi internasjonalt sett ikke vil komme til å stå i noe flatterende lys om vi etterpå kommer og sier at vi vil prosedere allikevel, til tross for dette. Hannevig er dårlig behandlet, og det hadde vært meget ønskelig om han kunde fått en erstatning nettop på det grunnlag utenriksministeren nu var inne på: som billighetserstatning, og det blev av den daværende regjering gjort et forsøk på det. Det blev sendt en mission speciale derover med minister Gade og byråchef Morgenstjerne, og jeg beklager meget at minister Gades måte å optræ på ved den anledning forskjertset den chance vi hadde, en chance til å få en del millioner som billighetserstatning som burde vært god. Men jeg er bange for at også denne mulighet dermed er blitt stengt eller ialfall i meget høi grad vanskeliggjort ved at man den gang optrådte på en måte som irriterte de amerikanske myndigheter ganske sterkt.

Man kan spørre: hvorfor begikk vi den bommert - kan vi kanskje kalle det nu etterpå - å offentliggjøre denne innstilling i 1928? Jeg var ordfører for saken og hadde mine betenkeligheter ved det, til tross for at vi mente at vi hadde skrevet innstillingen forholdsvis forsiktig. Men jeg kan

forsikre, at når vi gikk med på en offentliggjørelse den gang, var det fordi vi betraktet saken med hensyn til den juridiske side for avsluttet, vi gikk ut fra at den aldri kom op igjen i den forstand. Fordi det var en enkelt mann i komiteen som i det lengste håpet på saken og som hadde en særlig sympati for den, uten at han dog våget å dissentere, og uten at han klart kunde formulere hvad han egentlig ønsket eller mente, blev det litt av et kompromiss til slutt, ved at man fikk inn en enkelt setning om at regjeringen skulde ha sin opmerksomhet henvendt på saken og eventuelt ved gunstig leilighet forsøke å utnytte den chance der måtte være. Vi hadde liten tro på at en sådan chance vilde komme. Kommer den, er det selvfølgelig kjært for oss alle sammen, om vi kunde få en del av de millioner som vi mener at vi burde ha. Men vi betraktet i virkeligheten saken ferdig med det, og jeg kan ikke si at jeg føler mig overbevist av de opplysninger som er kommet senere, om at saken står i et vesentlig annet lys idag enn den gang. Det er jo innhentet betenkninger fra den ene og fra den annen, men de ansvarlige jurister er alle av den samme opfatning. Den eneste autoritet som Hannevig har kunnet anføre foruten Hannevigs egne advokater, som naturligvis gjerne går inn for saken, er professor Gjelsvik; men Gjelsvik sier også selv at han har bygget på visse forutsetninger som han ikke kan uttale sig om hvorvidt de holder stikk, spesielt Hannevigs egen fremstilling av historia facti, og det tror jeg også ordføreren i saken idag vil måtte innrømme mig at Hannevig ikke selv har hatt den klare oversikt den hele tid over hvordan hans sak egentlig har stått, hverken med hensyn til det rent materielle eller med hensyn til det juridiske.

Jeg mener at den amerikanske stat skylder Hannevig meget. Han var en meget heldig, dristig spekulant, kan man vel si, og han var nettop kommet i det rette øieblikk og hadde verdier som var av stor betydning for Amerika den gang. Dette har jo ordføreren fremholdt så klart og sterkt, at jeg ikke behøver å komme nærmere inn på det. Men jeg er bange for at de senere disposisjoner som er truffet, har forskjertset det, og jeg tror også at vi her i denne forsamling har vært med på handlinger som gjør at vi ikke vil stå særlig sterkt hvis vi skal ha saken prosedert ved internasjonal domstol.

Jeg er også meget i tvil om hvilken påstand det her skal nedlegges. Det er jo ikke kommet noen klart formulert påstand hverken fra Hannevig eller fra noen av hans mange, stadig skiftende, advokater eller fra komiteen selv. Påstanden måtte selvfølgelig gå ut på, går jeg ut fra, at der skal ydes ham "just compensation". Men Amerika sier at det har vi ydet ham, og hvad man egentlig nu vil forstå ved "just compensation", hvilket beløp det kan dreie sig om f.eks., har vi ingen som helst oversikt over. Hannevig har selv oprindelig antydnet et beløp ganske flott på 62 1/2 million dollars plus renter og rentes renter. Han har, så vidt jeg vet, senere under saken forhøiet det til 80 millioner dollars plus disse renter, altså en sum som ligger langt over det norske statsbudgett idag. Et ganske stort beløp, men et beløp som han ikke har det fjerneste grunnlag for. Den slags fantastiske påstander tror jeg bare vil skade ham selv. Kan der skaffes ham et rimelig beløp ved forhandlinger eller på grunn av billighet, er det selvfølgelig

ønskelig, selv om det vel neppe blir Hannevig selv, men snarere hans kreditorer, som får størst del i det. Men jeg tror man skal være ytterst varsom før man overhodet formulerer noen påstand i denne sak.

Jeg kan ikke si annet heller enn at jeg synes at punkt II i konklusjonen her er noe usmakelig, den ting nemlig at komiteen går ut fra at der stilles garanti for alle utgifter og omkostninger, et beløp som der altså kan skjønnes noe forskjellig om, men som utenriksministeren nettop har satt til minimum 600 000 kroner. Tror vi på hans sak, mener vi at denne mann har rett og at vi skal gå inn for denne sak like overfor en fremmed makt, så skal det ikke være avhengig av om han kan skaffe disse 600 000 kroner på forhånd som en garanti for sakens omkostninger. Sådanne som det er nu, får det virkelig etter komiteens innstilling litt smak av at her skal det spilles i et lotteri; det er en mulighet for å vinne, en god chance: "Vil dere være med på å sikre en del av disse omkostninger, kan dere kanskje få en stor del av utbyttet." Dette gir en viss spenning, og jeg synes nærmest at det gir uttrykk for den spenning når komiteen er kommet med denne innstilling, hvor den sier: "Nærværende komite finner under disse omstendigheter ikke å burde uttale noe om hvilket standpunkt rettslig sett er det riktige, men mener å kunne gå ut fra at et spørsmål, hvor kyndige juristers opfatning står så steilt mot hinannen er av den art at det kun kan løses gjennom rettsforhandling og dom" - og så får man da se om man vinner eller taper. Jeg synes ikke at det er helt tiltalende, og jeg tror som sagt ikke at det vil styrke vår internasjonale anseelse.

Vi må nemlig huske på at dette er ikke en rent privat sak allikevel. Selv om det naturligvis blir Hannevig som får den meget vanskelige oppgave - en oppgave som jeg ikke tror at selv de dyktigste advokater vil kunne fylle for ham - å skaffe bevis i denne gamle sak, et bevis som det blir vanskelig å skaffe både på grunn av den lange tid som er gått, og på grunn av den absolutte mangel på bevisligheter i form av regnskaper og også andre oppgaver som trenges, selv om det blir han og hans advokater som må prosedere saken, så anlegges den i den norske stats navn, og det er den norske stat som for den internasjonale domstol reiser et krav mot U.S.A., fordi dette land gjennom en rettskrenkelse overfor en norsk borger har begått en krenkelse av den norske stat. Den norske stat antar sig saken som sin sak, og da skal man være ytterst forsiktig når saken ikke står bedre enn den gjør her. Det uttales jo også nokså sterkt av de to gjenlevende jurister i tremannskomiteen, som sier:

"Det land som reiser sin statsborgers sak som sin egen, påtar sig derved utvilsomt et bevisst ansvar for saken. Den må ikke gå til et så alvorlig skritt overfor en fremmed makt, uten å være overbevist om at saken juridisk er berettiget og også for øvrig er av den art at en stat helt ut kan være bekjent av å reise den. Det er positive konklusjoner i begge disse retninger, det søksøkende land må være kommet til."

Der spiller også litt inn den domsavgjørelse vi fikk i 1922. Som presidenten vil erindre, vant vi da heldigvis en

stor sak nede i Haag om Kristiania-gruppens krav. Men Hannevig, som gjerne vilde ha vært med under denne prosess, blev ikke med, fordi de andre ikke vilde ta ham med, de mente at hans sak ikke var så sterk at man vilde bringe den inn samtidig. Og domstolen der nede uttalte nettop følgende:

"Domstolen er av den opfatning at De forente Staters holdning i nærværende voldgiftssak er til en viss grad undskyldelig på grunn av den tvilsomme natur av enkelte handlinger av en av skibsbyggerne og overdragerne, Christoffer Hannevig."

Det var domsavgjørelsen den gang, og jeg synes at de opplysninger som senere er kommet frem, gjør at man skal betenke sig nokså sterkt før man da bringer dette inn for en ny internasjonal domstol. Det er kanskje ikke så svært meget å bebreide Christoffer Hannevig personlig. Jeg kalte ham forrige gang vi hadde saken oppe her, i 1928, en blanding av Peer Gynt og En glad gutt. Han har kanskje mange gode norske egenskaper som vi kan føle oss tiltalt ved; men han har vært litt for glad, litt for lettsindig, kan jeg vel si, både i sine spekulasjoner og i sine juridiske disposisjoner i denne forbindelse. Vi kan synes at han er dårlig behandlet; men jeg er ikke sikker på at vi vil kunne få overbevist de andre om at Amerika virkelig skal være med på å betale oss en erstatning her. Jeg vet heller ikke om Amerika vil gå med på en sådan avgjørelse etter equity-prinsippet. Jeg kan også si, at det krav vi stiller om at prosessomkostningene - eller ialfall en del av dem - skal være sikret på forhånd, røber ikke egentlig at staten har så absolutt tro på saken.

Men nettop fordi jeg ønsker at Hannevig skulde kunne få noe igjen der over, kan jeg selvfølgelig ikke uten videre avvise ethvert forsøk på å skaffe ham dette. Juridisk sett, efter den strenge jus, tror jeg ikke det forsøk bør gjøres, jeg er bange for at det vil føre til mindre tiltalende resultater for Norges anseelse; men hvis det på annen måte under en sterk fremheven av billigheten kan opnåes noe, så skulde det selvfølgelig glede mig. Derfor kan jeg både dele utenriksministerens betenkeligheter i saken og jeg kan akseptere hans konklusjon, og det kan vel ikke nytte her å opta noen dissens like overfor en enstemmig innstilling. Men jeg vil ha understreket dette, fordi saken er ikke så lett som man tror. Det er forskjertset så meget fra alle hold at vi har ytterlig små chancer juridisk.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det var min bestemte hensikt å opta dissens mot den enstemmige innstilling, men efter utenriksministerens foredrag stiller spørsmålet sig noe anderledes for mig enn det gjorde da jeg kom her ned idag. Jeg fikk nemlig gjennom utenriksministerens foredrag bekreftet den opfatning, som er min, at saken juridisk er ganske håpløs, og at vi, som det har vært komiteens mening, skulde gå med en ganske håpløs sak inn til internasjonal voldgift og gjøre den sak til Norges sak, vilde ikke jeg være med på. Jeg forstår meget godt og jeg er enig i alt det som er sagt om den urett som utvilsomt er tilføiet Hannevig, men dessverre, en juridisk domstol vil ikke ta meget hensyn til de billighetssider av saken som vi måtte kunne reise der nede. En juridisk domstol

vil visselig utvilsomt gjøre bruk av det dokument som hr. Gram nettop nevnte, vår egen konstitusjonskomites innstilling for noen år tilbake. Men jeg er også bange for at domstolen vil ta visse hensyn til den byrettsdom som er felt like overfor hr. Hannevig, og at det ikke vil styrke den norske stats internasjonale anseelse at den norske stat gjør den manns sak til sin. Og den omstendighet som blev nevnt av ordføreren, at det skyldtes et uhell at dommen ikke blev appellert, vil jo ikke være noen fyldestgjørende grunn i utlandet og like overfor en internasjonal domstol med hensyn til den dom som faktisk består. Den dom omfatter jo en rekke transaksjoner som jeg ikke her behøver å gå inn på, transaksjoner i 6 punkter, hvorav domstolen i 5 punkter uttaler sig overmåte nedsettende om Hannevigs forretningsførsel og den mangel på lojalitet og lovlidighet som han der har vist, og i 2 av disse 5 tilfelle likefrem sier at det var berettiget å karakterisere ham som en crook. Kun i ett av de 6 punkter som anklagen gjaldt, gir byretten ham opreisning. Også på annen måte ligger jo saken juridisk meget dårlig an, og det blev jo også anerkjent av ordføreren selv.

Det eneste som ordføreren i grunnen påberopte til fordel for Hannevig, juridisk, det var advokat Ole Rød, som efter et stenografisk referat meget sterkt hadde uttalt sig om at saken kunde vinnes med flyvende faner og klingende spill. Men nu foreligger der jo i et av de dokumenter som bakefter er innsendt til komiteen, en ny uttalelse av Ole Rød. I brev til Justisdepartementet av 11 februar 1935 har advokat Rød meddelt at det han ved den anledning uttalte, var at der efter hans mening var prosessuell adgang til å få saken inn for Haagerdomstolen, hvorimot han ikke gikk god for realiteten, likesom han overhodet ikke har studert sakens dokumenter. - Da blir i virkeligheten de juristers utsagn som er til fordel for Hannevig, nokså problematiske, når de skal sammenlignes med de juristers uttalelser som går sterkt og absolutt imot det mulige i å bringe denne sak inn for en internasjonal domstol.

Det blev av ordføreren bebreidet den forrige regjering at den sendte denne innstilling til forskjellige autoriteter til uttalelse. Men efter min mening var det ganske nødvendig for regjeringen å gjøre det, idet det jo blev regjeringen som måtte overta ansvaret for at denne sak blev bragt inn for internasjonal domstol. Regjeringen blev derfor nødt til, før Stortinget traff sin endelige avgjørelse, selv å ha tatt sitt standpunkt til innstillingen. Regjeringen kunde jo ikke stå her og råde hverken fra eller til og la det skure i en sak hvor Norge, staten, blev engagert på den måte og i den utstrekning som det her var tale om. Regjeringen måtte før spørsmålet kom til Stortinget, ha tatt sitt standpunkt. Men for at regjeringen kunde ta det standpunkt, måtte den få vite hvorledes de myndigheter, de autoriteter, de institusjoner, som før hadde hatt med denne sak og kjente den, stillet sig til den nye opfatning, som nu hadde fått uttrykk i komiteens innstilling. Derfor måtte saken sendes til Justisdepartementet og til den 3-manns - nu 2-mannskomite, som hadde behandlet saken, og endelig måtte regjeringen ha nogenlunde rede på hvor meget man antok at de omkostninger vilde beløpe sig til, som komiteen mente at Hannevig selv skulde stille garanti for. Komiteen forlanger jo

uttrykkelig at alle utgifter og omkostninger ved en eventuell voldgiftssak og dom skal være det offentlige uvedkommende, samt at de nødvendige garantier i den anledning måtte være betryggende ordnet innen den og den dato som blir fastsatt. Under disse omstendigheter vilde det etter min mening vært å bebreide regjeringen, hvis den ikke på forhånd hadde søkt å skaffe sig alle nødvendige opplysninger, og de opplysninger har selvfølgelig vært meget veiledende for regjeringen og også for min stilling til saken idag.

Konklusjonen av alt er altså at jeg for min part mener at det er ganske håbløst, og at det vilde være ganske uriktig av den norske stat å søke denne sak fremmet juridisk. Vi vilde kunne få, og vil sannsynligvis få, en dom på oss som likefrem vil svekke vår internasjonale anseelse. Så sterkt ser jeg på dette. En ganske annen sak er det atter igjen å søke å reise denne sak ad billighetens vei, prøve om U.S.A. nu, i motsetning til hvad der skjedde i 1926/27, skulde være villig til å la denne sak bedømme ut fra et annet syn. Jeg har ikke megen tro på at så vil skje; men jeg er enig med utenriksministeren i at Jones-saken muligens kunde brukes i så henseende. Så pågående, så utrettelig ivrig som De forente Stater har vært hvor det gjaldt Jones-saken, tross stadig gjentatte, sterke og vel begrunnede avvisninger fra den norske regjeringens side, er det mulig at man kan sette disse to saker op mot hverandre. Det er ialfall verd et forsøk. Jeg har imidlertid underhånden hørt at Hannevig for sin part ikke på noen måte er villig til på ny å gå billighetsveien, det er den juridiske vei han nu vil gå. Men det får jo stå sin prøve. Det kan jo godt være at han vil se anderledes på det, når han hører at det er den eneste vei den norske regjering vil forsøke, - det skulde jeg tro, og som sagt det er mulig efter den interesse U.S. har vist for Jones-saken, og de krav det har stillet om at Jones-saken skal avgjøres av en voldgiftsrett efter billighetshensyn uten hensyn til den juridiske side av saken, at man kan få De forente Stater til å se på Hannevig-saken på samme måte. Det vilde visse glede alle om så kunde skje.

Jeg kan altså efter det foredrag utenriksministeren har holdt, og på hans premisser stemme for innstillingen, idet jeg går ut fra at han har rett til å opfatte innstillingen slik, at den gir ham eller regjeringen frie hender, og at regjeringen ikke, slik som saken ligger an, vil bringe denne sak inn til juridisk avgjørelse, men vil prøve om noe kan gjøres ad billighetens vei gjennom en oppgjørsdomstol som sammensettes efter nærmere drøftelse mellem de to regjeringer.

Handberg: Hr. Gram omtalte under sitt foredrag her sakens behandling i komiteen i 1928, da den avfattet innstilling S. nr. 200, og han understreket da at innstillingen var enstemmig. Men han nevnte riktignok at et medlem hadde fått inn i premissene en bemerkning om at saken skulde gå tilbake til regjeringen og senere forelegges Stortinget. Jeg vil da minne om hvorledes det var dengang. Jeg gikk i komiteen også da inn for Hannevig. Jeg mente at han var forurettet og hadde et krav som det var rett at han fikk fremmet. Jeg fikk da pålegg av komiteen om å avfatte min mindretallsinnstilling. Jeg skrev min mindretallsinnstilling, men i det møte mot slutten av sesjonen,

da innstillingen skulde avgis, kom det til et kompromiss. Jeg krevet ikke da premissene forandret; men jeg sa at jeg skulde redegjøre for min stilling muntlig i Stortinget. Jeg vil altså understreke at også dengang gikk jeg inn for å fremme Hannevigs krav.

Ordføreren har gitt en så uttømmende utredning av saken, at jeg ikke skal komme inn på de forskjellige sider av den; men det er en ting jeg har bitt merke i, og det er at lovavdelingen i Justisdepartementet søker å redusere de uttalelser som er kommet til fordel for Hannevig, den vil redusere dem til så å si intet. Jeg mener det er ukorrekt å fremstille det på den måte. Det har også vært forsøkt med den vei under debatten i tinget. Jeg vil da minne om forskjellige uttalelser. Professor Gjelsvik, som vel må sies å være en autoritet som jurist, har uttalt om saken:

"Det gjelder her så store interesser at det vilde være uforsvarlig undfallenhet ikke å prøve en i sig selv rimelig sak som denne. Når det gjelder tvistigheter i statens egne anliggender, må der visstnok i internasjonale forhold vises en viss tilbakeholdenhet. Men når staten tar sig av en av sine borgeres rettskrav, kan det samme ikke helt ut gjelde. Her må vesentlig tas de samme hensyn som når privatfolk søkes rettsbeskyttelse hos de almindelige domstoler. De innbringer for domstolene de saker som det er rimelig å få prøvet."

Han sier altså at det vilde være en uforsvarlig undfallenhet ikke å forsøke denne sak fremmet. Det var professor Gjelsvik. Så har vi professor Skeie, som vel også må regnes for en autoritet og en fremragende jurist. Han sier bl.a.:

"Det er ved en høvisk, men våken og bestemt hevdelse av sine egne og sine borgeres interesser, at også de små stater vinner respekt i folkenes samfund. De øker såvisst ikke sin anseelse derved, at de tier til rettskrenkelser fra en stormakt eller endog bortforklarer og undskylder sådanne krenkelser."

Og videre sier professor Skeie:

"Det er neppe tvilsomt at U.S.A. vilde ha ansett sig berettiget til å innbringe nærværende sak for voldgiftsrett, om det hadde vært i Norges sted. Unionen har i meget tvilsommere tilfelle enn dette satt igjennem internasjonal voldgift."

Det er professor Skeies uttalelse. Så er det advokat Ole Røed. Foruten det ordføreren refererte sa også advokat Ole Røed i Juristforeningens møte den 13 november 1930: "Jeg tror ikke vi taper saken." Og en mann som advokat Ole Røed innlater sig ikke på å si noe slikt uten at han kjenner noe til saken. Det er forresten andre som også har uttalt sig om saken, f.eks. advokat Heiberg, som har hatt med saken å gjøre. Han sier at Hannevig er blitt i høieste grad mishandlet. Og utenriksråd Esmarch, som ikke bestandig har vært så velvillig når det gjaldt Hannevig, har også sagt: "På grunn av den rekvisisjonsordre som da kom, hvorved alle hans verfter blev tatt fra ham, er han blitt helt ruinert." Og advokat Bredal, som også har et navn, når det er spørsmål om jurister, sier: "Det er ingen tvil om at Hannevig har et moralsk krav på U.S.A."

eller særlig da på Shipping Board." Og der er også røster i Amerika, f.eks. viceformannen i senatets utenrikskomite, senator Moses, som henviser til at saken bør prøves ved voldgift av en engelsk dommer. Det er fra amerikansk hold, og Shipping Boards generaladvokat har sagt at Hannevig er blitt hårdhendt behandlet i Amerika. Også fra det hold altså er der bestemte uttalelser for at Hannevig er blitt forurettet i Amerika. Mowinckel har også sagt, i 1928, at Hannevig har et rettmessig krav på Amerika. Han sa for øvrig den gangen at han var misfornøiet med den tilføielsen at saken skulde gå tilbake til departementet for muligens senere å legges frem, og han uttalte da de ord "at skulde skjærtorsdag falle på langfredag, må regjeringen være opmerksom på å benytte sig av leilighet." Nu må altså det være hendt kanskje i Bergen at skjærtorsdag er falt på langfredag. Jeg vil på det beste anbefale innstillingen. Den kunde være fristende å imøtegå en del av det som hr. Gram kom med, men jeg går ut fra at sakens ordfører gjør det.

Lykke: Jeg skal være ganske kort. Jeg vil for det første gi sakens ordfører min kompliment for den grundige måte hvorpå han har fremlagt denne sak, for jeg har all grunn til å kjenne litt til denne saks mange viderverdigheter fra min tidligere befatning med den. Jeg vil bare erklære det at tross min aller største sympati for Hannevig, som bevirket at vi gikk så langt som vi i sin tid gjorde, idet vi sendte Gade over til Amerika for å skaffe Hannevig den godtgjørelse som vi mente han hadde moralsk krav på - vi vet også hvor uheldig det løp av, og vi kjenner til det svar, det avslag som vi den gang fikk, og som blev holdt i en tone som vel neppe ellers er vanlig mellom vennligsinnede makter - tross min største sympati for Christoffer Hannevig, så bra en kar som han kanskje i og for sig kan være, så må jeg si at jeg under min befatning med saken fikk et meget sterkt inntrykk av at han må ha vært ganske uhyre lettsindig i omgang med penger og omgang med ord. Der var en stemning mot ham innen amerikanske kretser som var uhyre sterk. Det virket også mot de rimelige krav nettop dette, at han på forskjellige måter hadde skapt en veldig irritasjon. Etter mange år så kommer det nu frem her et forslag om at den norske stat skal engagere sig uten selv å betale og gå inn for Hannevigs sak, som jeg etter innstillingen her forstår det er meningen, og ta op den juridiske side av saken. Jeg vilde absolutt ha stemt imot denne innstilling og stemt mot den av full overbevisning, fordi jeg ikke vilde ha vært med å låne mitt navn til en beslutning som jeg mener er i høi grad hasardiøs, og ikke bare hasardiøs, men som overfor Norge kan føre til et nederlag som vil skade oss, og ikke nok med det at vi ikke opnår det vi gjerne vil, skaffe Hannevig erstatning, men saken vil kanskje komme til å gi et tilbakeslag som kanskje vil gå ut over vårt lands anseelse. For det må man være opmerksom på, at når en stat går inn for en av sine borgere, så forlanger internasjonal rett at vedkommende stat skal ha satt sig inn i vedkommende borgers krav og faktisk gå god for kravet. Det er et krav som aldri slippes. Det er den norske stat som må skaffe beviser for at Hannevigs påstand i enhver henseende er riktig. Og man må huske på at de autoriteter som

hr. Handberg særlig citerte, Gjelsvik og Skeie, i høi grad bygger på Hannevigs egne påstander. Det er dem vi må bevise er riktige. Men nu hører jeg at den ærede utenriksminister, som naturligvis nærer de største betenkeligheter ved å gå på saken og legge dens juridiske side frem, nu vil forsøke på ny å skaffe Hannevig gjennom en voldgift eller på annen måte en billighetserstatning, og da vil ikke jeg stemme mot når utenriksministeren vil ta saken på den måte. Men dessverre må jeg si at jeg er meget skeptisk overfor resultatene av de forsøk som den ærede utenriksminister i den anledning kommer til å gjøre, men jeg vil absolutt ikke være med å hindre at forsøket blir gjort. Jeg vil på de premisser stemme for innstillingen. Det var meget jeg kunde komme inn på her, men sakens ordfører har redegjort for detaljene, og jeg skal ikke hefte tiden mer. Hvis der kommer frem noe senere, forbeholder jeg mig å få ordet igjen. La mig få lov å føie til en ting til, så skal jeg ikke bry presidenten mer. Den sak som utenriksministeren - og jeg tror også hr. Mowinckel - nevnte at vi skulde ta op med det samme, denne Jonessak, det er en sak hvor hele det amerikanske krav så vidt jeg erindrer, dreier sig om 100 000 dollars. 100 000 dollars settes op mot et krav som dreier sig om mellem 20 og 60 millioner. Det høres jo ikke særlig rimelig ut at man skulde overtale Amerika til å gå med på voldgift efter billighetssystemet på grunnlag av et motkrav av den art.

Peersen: Jeg vil begynne med å si at Hannevig er en mig ganske ubekjent og ukjent mann. Om jeg har sett ham, vet jeg ikke, ialfall har jeg aldri talt med ham og heller ikke med noen av hans advokater eller menn som har interessert sig for hans sak. Min stilling til saken er utelukkende basert på gjennomgåelse av hele det materiale som vi er oversendt, disse 2 tykke hefter, de innstillinger o.s.v. som foreligger, og hvorav man altså må trekke ut en mening og et standpunkt. Vi kan jo ikke her i Stortinget skyte oss inn under den eller den autoritet; vi får gjøre oss op en mening selv om tingen. Det er ingen grunn her til å trekke frem de enkelte sider ved saken, de feil som er begått, de mangler som foreligger. De ligger jo like i dagen, likeså også de innvendinger som kan gjøres derimot. Men efter mitt skjønn, når alle hensyn tas i betraktning, kommer jeg til samme resultat som professor Gjelsvik. Jeg vil ikke føre noen mannjevning mellem de forskjellige juridiske autoriteter som man kaller dem her i Stortinget; hver kan gjøre sig op sin mening om dem, men efter mitt skjønn er professor Gjelsvik en av de kyndigste på det område hvor vi her beveger oss, og professor Gjelsvik slår ialfall ned i det som for mig er det avgjørende, og det er at efter sund rettsfølelse og rettssans går det ikke an å tro at en mann skal være behandlet som Hannevig, miste sin formue på å tilføre det amerikanske samfund de uhyre verdier som han har gjort og baktefter bringes til fallitt uten at det må føre et ansvar med sig. Hr. Mowinckel med de andre er enig i at mannen har lidd urett, - deri skal vi ta vårt utgangspunkt - han har lidd urett; man har tatt fra ham hvad han har eiet, men sier man, kommer dette for en juridisk domstol, så har man ingen grunn til å tro at man vil ta hensyn til det. Jeg motsier det

på det bestemteste. En juridisk domstol vil ta hensyn til det, og når det bringes inn her, som innstillingen anfører, for en internasjonal voldgiftsdomstol, så vil det naturligvis være så vel etter rett som etter billighet, avgjørelsen treffes. Det hovedspørsmål som da vil forelegges voldgiftsdomstolen, er dette: Har denne mann fått den just compensation som var ham lovet, har han fått den rettmessige erstatning som det amerikanske samfund lovet den gang det utstedte dekretet av 3 august 1917, i kraft av hvilket det eksproprierte omtrent alt mulig og ialfall alt hvad denne mann hadde. Efter mitt skjønn har han ikke fått den erstatning, og det er krav om at han skal tilkjennes den erstatning ved søksmål som nu skal reises for voldgiftsdomstol. Jeg vil nevne når man taler om sakkyndighet, at vi skal ikke la oss imponere av sakkyndighet. Jeg vil si til Stortingets medlemmer: Følg deres sunde rettsfølelse, det er veien! Og jeg vil si at den sak vi hadde fore, Grønlandssaken, hvor det vrimlet av sakkyndige erklæringer, skal sandelig ikke imponere oss. Der var ialfall ingen av de sakkyndige som fant ut det resonnement som til syvende og sist retten bygget hele sin dom på. Man sier vi kan tape. Vel, enhver som har hatt noe med professorer å gjøre, vet det. Det kan være vi kan tape helt, og vi kan tape delvis, d.v.s. det samlede krav som der gjøres påstand på, kan muligens ikke bli tatt helt til følge. Men hvorledes har vår stilling vært overfor Amerika? Har vi ikke to ganger tidligere hatt konflikter med Amerika i anledning av følgende av det dekret av 3 august 1917? Jeg skal minne om skibsreder Stray, som i 1919, så vidt jeg husker, i lengere tid drev forhandlinger, inntil det til slutt lyktes å få amerikanerne til å forstå at de måtte betale. Den annen sak fra 1922, den vant vi jo også. Det er sandelig ingen grunn til overfor et tilfelle som dette å være bange for at vi skulde tape. Jeg tror ikke med hr. Mowinckel at vår internasjonale anseelse og prestige, om vi tapte, skulde lide synderlig ved det. Jeg tror at sund rettsfølelse burde tilsi at et slikt tap ikke kunde opstå. Jeg har kun villet gi uttrykk for, men vil ikke innlate mig på detaljer eller enkeltheter, som min opfatning, at når jeg har gått igjennem hele saken og i stillhet og i mitt lønnkammer har drøftet de forskjellige momenter for eller mot, er jeg kommet til det resultat, at vi vilde svikte en landsmanns interesser hvis vi ikke bidrog til å bringe denne sak inn for en voldgiftsdomstol, således som det er foreslått i den enstemmige innstilling. Jeg stemmer derfor med full trygghet for at denne innstilling vedtas.

Stray: Også jeg har forsøkt å gjennomgå denne sak i alle detaljer på samme måte som representanten Peersen. Jeg er også ganske uhildet, har ikke hatt noe med saken å gjøre før, når undtas at jeg har konferert en del med professor Gjelsvik om den. Og jeg kan ikke si annet enn at jeg er slått av forbauselse over at slike uttalelser fremføres i Norges Storting fra to tidligere utenriksministre og fra sakens tidligere ordfører, hr. Gram, ovenpå det materiale som her foreligger. Hvis det er den ånd som skal gjelde i de saker som angår vårt utenriksvesen, da vil jeg si at det er kleinere beventd med oss i Norge enn jeg hadde trodd. Denne debatt skulde ha vært ført for åpne dører, såfremt disse dokumenter

ikke hadde vært så konfidentielle, så folk ut over landet kunde få se ut fra hvilken ånd det i slike anliggender tales i den norske nasjonalforsamling. Representanten Mowinckel sa meget flott at der var ingen chance til å vinne denne sak; den var juridisk helt tapt. Det var en flott uttalelse ovenpå de sakkyndige uttalelser som foreligger. Den mann jeg har mest respekt for av alle de autoriteter som har uttalt sig i denne sak, er professor Gjelsvik - jeg tør si at det er den fremste mann vi har på folkerettens område. Professor Gjelsvik har funnet den konstruksjon i saken - om jeg så må si - som de andre jurister ikke hadde sett. Vi hører fra alle kanter, selv fra hr. Gram og fra hr. Lykke, selv fra disse undfallenhetens talsmenn, at det er gått hårdt frem mot Hannevig, at det er et støtende resultat man er kommet til under forhandlingene, men kravet kan ikke underbygges juridisk sies det. Nei, så har også en rekke jurister sagt; men jeg tror at professor Gjelsvik har truffet hodet på spikeren, når han sier at det ikke er skjelnet i denne sak mellom selskapenes interesser og aksjonærenes interesser, eller - som han sier - de har hele tiden svevet i den forestilling, at når konkursboet, når selskapenes talsmenn - som forresten var sterkt influert av de amerikanske embedsmenn - når de har tatt et forlik, så står Hannevig rettløs. Det er nettop dette punkt professor Gjelsvik har behandlet så utmerket godt i sin betenkning, idet han sier, at ved det at man ikke har holdt disse 2 ting ut fra hinannen, så kommer man til et resultat som var så støtende for rettsfølelsen. Det er tingen. Vel, professor Gjelsvik kan også ta feil - jeg innrømmer det - men når man innbringer saken for domstolen, er det nettop fordi det er blitt uklarhet, fordi det har vært uenighet om hvilke krav det med rette kan stilles. Det er for å få løst disse spørsmål man får gå til domstolen. At man kan prestere den påstand her i Stortinget, at denne sak er av slik beskaffenhet, at Norges anseelse internasjonalt vil lide om vi taper den er eiendommelig, når de to andre lignende saker er vunnet av Norge. Hr. Mowinckel undser sig ikke for å kaste slengord efter hr. Hannevig som om det her gjaldt en skandalprosess, mens forholdet jo er, at det gjelder store økonomiske krav i en sak hvor vi mener at Amerika er gått urettmessig til verks. Professor Gjelsvik konkluderer - og jeg har likeså stor tillit til professor Gjelsvik, når det gjelder spørsmål om internasjonal anseelse og ære som til d'hrr. Gram og Lykke og Mowinckel - han sier i sin konklusjon:

"Det gjelder her så store interesser at det vilde være uforsvarlig undfallenhet ikke å prøve en i sig selv rimelig sak som denne. Når det gjelder tvistigheter i statens egne anliggender, må der visstnok i internasjonale forhold vises en viss tilbakeholdenhet. Men når staten tar sig av en av sine borgeres rettskrav, kan det samme ikke helt ut gjelde. Her må vesentlig tas de samme hensyn som når privatfolk søker rettsbeskyttelse hos de almindelige domstoler. De innbringer for domstolene de saker som det er rimelig å få prøvet."

Jeg skulde tro at denne betraktning måtte kunne gjøres gjeldende i Hannevigs sak; men jeg skal innrømme, at hvis den ånd hersker i Utenriksdepartementet som kommer frem under denne saks behandling, så kan jeg forstå at de utenriksministre som kommer derfra, kan få de synsmåter som d'hrr. Lykke og

Mowinckel har gitt uttrykk for. Når en norsk sendemann, nemlig minister Bryn i Washington, kan få lov til å trenere og motarbeide denne sak fra 7 juni 1921 til august 1926, da han blev stillet til disponibilitet, når slikt kan passere i vårt utenriksvesen, så er det smått bevendt med hele utenriksvesenet her i landet.

Jeg hadde ikke tatt ordet for å uttale mig om sakens realitet, fordi det er holdt så utmerkede foredrag om den fra sakens ordfører, hr. Sven Nielsen - jeg hadde nærmest tenkt å ta ordet om omkostningsspørsmålet - men det var nødvendig for mig å uttale mig om realiteten, fordi jeg hørte hr. Mowinckel la det i utenriksministerens uttalelse, at hvis man ikke kunde få Amerika med på en avgjørelse efter billighet, så kunde man ikke gå den ordinære vei til Haag. Jeg leser innstillingen ganske motsatt. Det lyder så: "I. Det henstilles til regjeringen å yde sin medvirken til at det erstatningskrav som den norske undersått Christoffer Hannevig mener å ha mot Amerikas forente Stater i anledning av de amerikanske myndigheters forhold overfor ham i forbindelse med rekvisisjonsordren av 3 august 1917 blir innbragt for en internasjonal voldgiftsdomstol, i de former og på den måte som finnes mest formålstjenlig." Den skal altså efter komiteinnstillingen bringes inn for internasjonal voldgiftsdomstol, og kan man ikke få en privat voldgiftsdomstol, som utenriksministeren antydte, må vi gå den ordinære vei til Haag. Slik må innstillingens ordlyd forstås. Jeg kan ikke forstå at hr. Mowinckel kan legge den mening i komiteinnstillingen som han har lagt i den. Jeg vil be komiteens ordfører om å uttale sig om hvad der er meningen med dens konklusjon, siden det er bragt uklarhet inn med hensyn til det.

Så er det omkostningsspørsmålet. Det er sagt i innstillingen om dette spørsmål: "Det er Stortingets forutsetning at alle utgifter og omkostninger ved en eventuell voldgiftssak og dom skal være det offentlige uvedkommende, samt at de nødvendige garantier i den anledning må være betryggende ordnet innen 1 mai 1935." Her er sendt oss et dokument B i anledning av omkostningsspørsmålene, og jeg vil si at jeg også efter det som er referert i dette dokument, fremdeles har det inntrykk, at Utenriksdepartementet helst ser at denne sak ikke blir fremmet, at det blir stablet op så store vanskeligheter for Hannevig, at han ikke får den ført frem. Man har henvendt sig først til et advokatfirma her i byen, advokatene Fougner, Schjødt, Grette og Smith, utmerkede advokater, men ikke slike guder, at vi uten videre kan legge alt hvad de sier til grunn. Jeg vil spørre utenriksministeren om det er så, at disse advokater, før de har uttalt sig om spørsmålet, har konferert med Hannevig og hans advokat, og om de i anledning av omkostningsutgiftene har fått sig oversendt oversikt over det materiale som Hannevigs advokat har sendt Utenriksdepartementet. Det er mange spørsmål som reiser sig omkring omkostningsspørsmålet. Jeg vil si, at de omkostninger man opererer med, er svært høie; men man kan ikke bebreide advokatene dette, de regner med utgiftene ved voldgiftsretten i Haag 1922. Imidlertid må man kunne gå ut fra at også når det gjelder internasjonale forhold, kan det fallende prisnivå komme

til å øve noen innflydelse, at det er en mulighet for å få disse eventyrlige omkostninger noe ned. Hvis man skal ha en internasjonal rettspleie, skulde man tro at den måtte kunne innrettes slik, at den var brukbar også for folk som ikke var millionærer. Det er regnet med at hver av dommerne skal ha et salær for denne sak på 40 000 kroner, og i reise og opphold til dommerne regner man med kr. 5000. Det er nokså pene salærer synes jeg! Man kan til dette si: Hva nytter det for en liten nasjon å blande sig op i det spørsmål? - Ja, jeg mener det kan være en oppgave for den ene part i saken å søke å bringe disse utgifter noe ned. Jeg er ikke så sikker på at det ikke lar sig gjennomføre. Det regnes med at tilsammen vil utgiftene ved voldgiftsretten bli: dommernes lønn kr. 125 000, sekretariatet ca. kr. 40 000, dertil utgifter til delegasjon av sakkyndige fra Norge til støtte for advokatene m.v. kr. 75 000, de samlede utgifter til alt dette skulde beløpe sig til ca. kr. 240 000. De regner da med at hver part bærer sin halvdel av de samlede utgifter ved voldgiftsrettens avlønning o.s.v. Men så kommer advokatenes salærer til, og angående dette har Utenriksdepartementet innhentet uttalelse fra sendemann Morgenstjerne, og hans uttalelser er gjengitt i dokument B sålydende:

Sendemann Morgenstjerne bemerker hertil at en amerikansk advokat av den kategori som Norge kan være tjent med, sannsynligvis ikke vil gå med på å føre saken på noen slags kommisjonsbasis og heller ikke vil kunne komme med noe honorarforlangende uten på forhånd å ha studert saken. Hvis hans hele tid går med, må det regnes med minst 50 000 dollars pr. år foruten omkostninger ved trykning, reiser o.s.v. Det er også mulig at hjelpeadvokater vil måtte engageres.

Han går ut fra at sannsynligvis kan man ikke få en advokat på kommisjonsbasis. Det fikk vi i 1922, og professorene Skeie og Gjelsvik sier at denne sak var meget vidtløftigere og større i omfang enn denne. Jeg forstår heller ikke at en ordning på kommisjonsbasis skulde være så umulig, tidene er ikke så glimrende for advokater i Amerika at det ikke skulde kunne skaffes fullt tilfredsstillende menn som tar saken under prinsippet: no cure no pay. Jeg har fra Hannevigs advokat mottatt et dokument som viser at man har forbindelse med jurister derover som vil være fullt tjenlige og ikke vil forlange slike salærer som det her er tale om, men ganske beskjedne summer. Jeg vil henstille til utenriksministeren ikke å sette noe minimum før han får anledning til å se hvorledes prosedyren i tilfelle kan ordnes. Jeg tror ikke den sak er verre eller vanskeligere enn at norske jurister, med det veldige materiale som her foreligger, trygt kan gå til prosess i den sak i Haag. Vi står efter min opfatning ikke så langt tilbake for jurister i andre land at de norske jurister ikke kan høres for voldgiftsretten på samme måte og med samme tyngde som de store lands advokater. Det kan være at vi må ha amerikanske advokaters assistanse for så vidt angår amerikansk lovgivning, og det får man da i tilfelle se på, men departementet mener jeg får gjøre hvad det kan for å ordne denne sak på en rimelig måte. Og jeg går videre ut fra, at hvis departementet finner å måtte stille så store krav til garantien

at saken derved stanses, så kommer saken tilbake til Stortinget.

Bjørnson: Jeg vil uttale mig i denne sak fullstendig som hr. Peersen og hr. Stray. Og jeg vil si den ting, at denne sak har vakt en ganske alvorlig oppmerksomhet ut over landet i en rekke av år; og hadde det vært folket som hadde vært med å avgjøre denne sak og den ikke var kommet inn under alt dette juristeri, som alltid skal trekkes frem i motvekt til hvad folket mener, så hadde Hannevig forlengst kommet til Haag med denne sak. Hr. Joh. Ludw. Mowinckel sa idag: "å gjøre den sak til Norges sak som var tvilsom" det vilde hr. Mowinckel ikke være med på! Jeg spør: hvordan skal man da hjelpe en sak frem? Det er vel ingen sak som på forhånd er avgjort av en domstol? Når en sak ligger sådan an at landet kan hjelpe en sønn, at man da ikke skal gjøre det fordi saken er tvilsom - det synes jeg er en ganske ny morallære, og den stemmer slett ikke overens med hvad vi mener med moral. Jeg kan heller ikke være med på at det skal være så farlig for Norges anseelse om man taper en sak. At Norge tar op en sak og taper den er ærlighet fra landets side. Taper vi den, har vi vår ære likefullt i behold, mener jeg, og det tror jeg også det sunde folk mener. Så trekker man Hannevigs person inn i denne sak. Ja, det er så mange måter å være med å rive ned på! Han kan ha mange slags feil Hannevig, men det er dog saken det gjelder. Og når vi ser på og har fulgt idag hr. Sven Nielsens redegjørelse, så vil jeg si at det er få menn i Norge som har gjort en annen nasjon så megen gavn som Hannevig dog har gjort. Han bygget 47 skib til ca. 250 000 tonns tilsammen som blev overlevert til Amerika i nasjonens mest kritiske tid. Vis mig den nordmann som har vært med å yde en sådan støtte for et annet land! Han var ialfall en mann med dimensjoner, derom er ikke tvil - og det av ganske andre dimensjoner enn de menn som har vært til stede her idag og har søkt å mistenkeliggjøre ham. Jeg vil også ha sagt den ting, når man her i salen avgjør resultatet av en dom som skal fremmes i Haag, at det er så mange rettslærde med store navn som er for Hannevig og for at saken skal tas op, at man bør være litegran varsom. Jeg skal gjenta de navn som er nevnt: Professor Gjelsvik, professor Skeie og advokat Ole Rød. Og til og med i Amerika har det hevet sig røster for at denne sak burde komme inn under Haager- domstolen. Men her i salen er det pessimistene som skal råde! Jeg synes også det er litt av et knep dette at man vil forsøke å forhindre at denne sak blir bragt frem ved å blande inn en lignende sak fra Amerika - en sak hvor det gjelder et ganske lite økonomisk ansvar for Norge sammenlignet med hvad vi forlanger av Amerika. Det synes jeg strider litt mot vår velanstendighet og æresfølelse. - Så vil jeg si til utenriksministeren at han har vært mig en stor skuffelse. Man skulde tro at han har gått i lære hos Mowinckel og den gamle regjering. Og det var da vel ikke meningen da vi fikk den nye. Jeg hadde trodd at vi skulde få et litt friskere pust, en regjering som ikke var hildet i gamle fordommer, og som vilde være med på å utløse den rettferdighet som vi mener vi kan øve ved at denne sak går til Haag.

Sven Nielsen: Det er så mange ting man kunde omtale her at det er ikke godt å gjøre et riktig utvalg. Hr. Mowinckel nevnte at saken juridisk var ganske håbløs, og han tok til en viss grad mine uttalelser til inntekt for det, idet jeg sa at man må være forberedt på at den også kan tapes. Men jeg vil på ingen som helst måte ha sagt at saken juridisk er ganske håbløs. Tvertimot, våre presumptivt kyndigste jurister - har jeg sagt - står her så steilt mot hinannen, at vi i komiteen har ikke funnet å burde uttale noe om hvilket standpunkt rettslig sett er det riktige. Og vi mener at det kun kan løses gjennom rettsforhandling og dom. Men deri ligger ingenlunde at vi anser saken for juridisk ganske håbløs. Det blev også opplyst av hr. Mowinckel at den ene av de jurister som var tatt til inntekt for Hannevigsaken, høiesterettsadvokat Ole Røed, i en skrivelse til Justisdepartementet hadde opplyst at han ikke hadde noe kjennskap til sakens realitet, men bare hadde uttalt sig om adgangen til i det hele tatt å ta saken op. Jeg har ikke sett den skrivelsen til Justisdepartementet, den vedlå - jeg hadde nær sagt: merkelig nok - ikke det som blev oversendt oss; det burde den ha gjort. Men jeg vil gjerne citere hvad advokat Ole Røed selv sier efter det stenografiske referat av et møte i Juristforeningen den 13 november 1930. Der sier Ole Røed:

"Hvis vår regjering tar sig av Hannevigs sak, og den kommer til Haag, og De Forenede Stater er nødt til å møte som innstevnet der, så vil det første problem som blir å løse, være dette om domstolen er kompetent. I rent juridisk henseende er det et overordentlig interessant spørsmål, og det kan være meget vanskelig. Det krever en utredning, meget inngående utredning, et studium av problemene og en fremleggelse av de dommer som er avsagt i lignende saker. Det er umulig i en forsamling som denne å gå inn på alle disse problemer. Jeg tror imidlertid at jeg kan si, at der er all mulig utsikt til at disse tvistes spørsmål vil bli løst i Norges favør. Skulde ikke det skje - og det kan være vår eneste anstøtssten - så taper vi saken for så vidt. Men jeg er aldeles enig med advokat Puntervold i, at - vel, la oss tape saken på de premisser! Er det noen skam for en stat av rent juridiske grunner å tape en sak ved den internasjonale voldgiftsdomstol, når saken er så god, at alle som har stemt med den, vil si: Overvinner vi de vanskelige preliminare spørsmål som dukker op, kan vi få løst den i vår favør, så vil vi vinne saken i realiteten med flyvende faner og klingende spill!"

Det synes jeg er i høi grad å uttale sig om realiteten. Og det er ikke bare høiesterettsadvokat Ole Røed, det er professor Gjelsvik og professor Skeie med flere. - Med hensyn til utenriksministerens uttalelse om at saken bør søkes innbragt til avgjørelse efter billighetsprinsipper, så er selvsagt det det aller beste. For kan man få Amerika til å gå med på en avtale som på forhånd fastsetter at den eventuelle voldgiftsdomstol utelukkende skal dømme efter billighetshensyn, efter equity, så skulde saken stå ennu sterkere. Men selv om de dømmer efter "Law and Equity", så tror jeg saken også må stå ganske godt. Men om de ikke vil gå med på å dømme bare efter equity, hvis de holder på at saken som almindelige voldgiftssaker skal pådømmes efter law and equity, så kan jeg ikke skjønne at vi derfor skulde la saken falle. Jeg

er ellers enig i det som blev fremholdt av hr. Peersen og hr. Stray og har i grunnen ikke så meget å føie til. Det er blitt sagt gjentagne ganger - og det har jeg også sagt - at Hannevig har forskrevet sig på mange måter som gjør at hans sak i mange punkter juridisk sett står slett. Og ett av de tilfelle hvor han i grunnen har forskrevet sig sterkest tror jeg jeg vil gjøre Stortinget opmerksom på, for at de kan få et begrep om hvordan det har foregått i enkelte tilfelle. Det er den såkalte "Bulk Oil release". Hannevigs selskap, Bulk Oil Transport Inc., hadde en del skibskontrakter ved verftene, og det hadde innbetalt rundt regnet en halv million dollar som terminbeløp på disse skibsbygningene. Da Amerika rekvirerte det hele, var det en selvfølge at de med en eneste gang skulde tilbakebetale disse innbetalinger som Hannevigs selskaper på forhånd hadde gjort. Men hvad gjør De forenede Stater? Akkurat det samme som de gjorde like overfor de norske kontrakteiere. De gikk inn på en vei som ikke fjerner sig langt fra den rene pengeutpresning. De sa: Vil dere ikke godta de og de betingelser, så får dere ingenting. Og de betingelser som de satte op for Hannevigs selskap Bulk Oil Inc. var følgende: Forat selskapet Bulk Oil skal få sin halve million tilbake igjen skal Hannevig forplikte sig til å innskyte disse penger i et skibsverft som skal bygge skib for Amerika. Det gikk Hannevig med på. Men ikke nok med det: For at han også skulde få dette i orden, måtte han underskrive en erklæring som i oversettelse lyder slik:

Bulk Oil fritar "Amerikas forente Stater, Shipping Board og Fleet Corporation fra alle krav og fordringer av hvilken som helst art, opstått av, forbundet med eller utsprunget som en følge av rekvisisjonsordrene fra Fleet Corporation med hensyn til fartøier og materialer og forpliktelser derfor, tidligere kontrahert mellom Bulk Oils Transport Inc. og Pennsylvania Shipbuilding Company eller Pusey & Jones Company, og fra alle krav eller fordringer av hvilken som helst art på grunn av hvilken som helst handling i forbindelse med eller i overensstemmelse med nevnte rekvisisjonsordrer eller den senere stedfunne bygging av nevnte fartøier for regning av Fleet Corporation."

Han fraskrev sig altså der enhver rettighet med hensyn til markedsverdien av kontraktene, og selskapet skulde bare få igjen de beløp som det hadde betalt inn før. Men man skal være opmerksom på, at forutsetningen var at Hannevig skulde få skibene igjen ved fredsslutningen, og at han da skulde kunne selge dem til de høie markedspriser. Men den forutsetningen glapp også. Jeg mener at dette er et av de punkter hvor Hannevig har forskrevet sig sterkest. Men jeg tror at selv der vil en rett, selv om den dømmes efter rent juridiske prinsipper, steile litt, og det er et spørsmål om det blir tillagt den vekt som de amerikanske myndigheter tror det vil bli tillagt.

Med hensyn til den garanti som skal forlanges, så har den ærede utenriksminister antydnet 600 000 kroner. Det kan så være at det beløp nok vil gå med, men hvis det skulde gå med, så er det nokså hårdt å forlange et så stort beløp med en gang. Hvis der skal forlanges en garanti på 600 000 kroner, så synes jeg det måtte kunne gå an å ordne det på den måten, at man sier til Hannevig eller til dem som er interessert i hans sak: Dere må

gjøre regning på at det tilslutt vil bli stillet en garanti på 600 000 kroner, men foreløbig trenger vi det og det, - og således at de skal måtte løse denne garanti med det beløp som man eventuelt måtte tiltrengte med en gang. Det er greit at det vil bli en meget kostbar affære; for de som skal hjelpe til med å stille denne garanti, gjør det ikke gratis, - og det vilde jo være det beste om man mest mulig kunde spare Hannevig for disse utgiftene.

Jeg nevnte da jeg sist hadde ordet, at det kanskje ikke var Hannevig selv som i første rekke vilde komme til å nyte godt av en eventuell erstatning, men først og fremst hans mange kreditorer. Jeg nevnte også at selv om Hannevigs krav på Amerika ikke er foreldet, så må man gå ut fra at mange av disse kreditorenes krav på Hannevig nu er foreldet, og jeg synes det vilde være rettferdig - når staten går inn for Hannevigs sak - at staten så å si på forhånd gjør sig op sitt standpunkt her. I hvert fall er det min mening. Jeg synes at Hannevigs kreditorer bør bli tilgodesett i like stor utstrekning som Hannevig selv, hvis man skulde vinne saken og få ydet noen erstatning. Det er regjeringen som avgjør hvordan et innvunnet beløp i tilfelle skal anvendes. Jeg vil sette pris på å få høre om ikke den ærede utenriksminister er av samme mening.

Presidenten: Dei talarar som no kjem, har ei taletid på upp til 2 minuttar.

Alf Mjøen: Jeg har fulgt denne sak i flere år, og jeg stillet mig meget skeptisk til den i begynnelsen, ikke minst fordi det her gjelder en mann om hvem man ikke kan si annet enn at han har vært betraktet som en av våre første jobbere i krigstiden. Siden jeg er kommet over på 2 minutter på presidentens plutselige beslutning, vil jeg kort og godt si at jeg har forandret syn. Jeg kan erklære mig helt ut enig i den saklige og til begge sider rettferdige utredning av saken som ordføreren har gitt. Det er, hører jeg nu, også alle enige om, at denne norske borger er blitt hårdhendt behandlet. Og når han har henvendt sig til Stortinget, er det fordi man i Amerika har den lov, at ingen utlending kan anlegge sak mot den amerikanske stat. Jeg har ytterligere lagt merke til, at der i den siste tid er truffet en avgjørelse for Lucas, som uaktet han i 1919 hadde godkjent et oppgjør, dog ifjor har fått etterbetalt et betydelig beløp, fordi det heter "just compensation" - ikke for meget i erstatning, men heller ikke for lite. Og jeg synes at der er en stor forskjell mellom den erstatning som Kristiania-gruppen fikk, de fikk - faktisk bare for konjunkturstigning - 12 millioner dollars - og Hannevigs tilfelle. For med ham gjelder det dog hans eiendom - alle hans eiendommer er blitt berøvet ham. Jeg sidestiller f.eks. med det tilfelle at staten skal anlegge en jernbane, og staten skal i den anledning betale grunnerstatning, så spør man ikke om den ene gårdbruker man tar grunnen fra, er en hederlig mann, eller om en annen gårdbruker er en mindre hederlig mann, eller om en tredje man skal betale erstatning til, kanskje er en forbryter. Ingen vil vel finne på å sidestille hr. Hannevig med en forbryter. Han hadde et eiendommelig fremtidsblikk, han skjønnte at verden vilde ha et kolossalt behov for handelsskibe, men han var en mann som fordi

han bare hadde hatt medgang, var blitt en blåøiet optimist. Jeg slutter mig helt ut til innstillingen, og jeg synes at med hensyn til den økonomiske garanti får man stille sig rimelig. Der er jeg enig med hr. Gram, som uttalte at han ikke riktig likte dette med at man skulde stille en større økonomisk garanti som vanskeliggjør det hele.

Anderssen-Rysst: Jeg hadde ikke tenkt å ta ordet i denne sak efter den enstemmige innstilling som foreligger her og efter den inngående behandling som den ærede ordfører foretok i begynnelsen av møtet her. Det som foranlediget mig til å be om ordet, var noen uttalelser fra hr. Gram. Hr. Gram fremholdt meget sterkt den store betenkelighet som ligger i Innst. S. nr. 200 for 1928, hvor utenriks- og konstitusjonskomiteen enstemmig gikk inn for det motsatte standpunkt i denne sak. Hr. Gram var jo, som Stortinget vet, sakens mangeårige ordfører, og jeg må si at jeg bebreider ham ikke lite den ting, at den innstilling med det innhold blev offentliggjort på det tidspunkt. Jeg tror han har sitt ansvar der. Den burde ikke ha vært offentliggjort. Men siden innstillingen av 1928 fremkom, er det kommet nye utredninger, i første rekke utredninger fra professor Skeie og professor Gjelsvik, som jeg for mitt vedkommende har måttet tillegge stor betydning. Det foreligger en hel rekke utredninger, som Stortinget vil vite - fra komiteer vesentlig sammensatt av privatrettsjurister. Jeg regner professor Gjelsvik for å være den første folkerettsmann vi har her i landet, og jeg talte med ham for en tid siden om denne sak efterat innstillingen forelå, og efter at han hadde hatt anledning til å lese innstillingen. Jeg tør tillate mig å gjengi her hvad Gjelsvik sa. Han uttalte at innstillingen efter hans mening dannet et godt grunnlag for en aksjon fra Norges side i denne sak. Han brukte et så sterkt uttrykk - jeg adresserer det til sakens meget dyktige ordfører - at innstillingen var så god som om han skulde ha skrevet den selv, og at det var fullt honorabelt for Norge på dette grunnlag å gå til saksanlegg.

Jeg bad dernæst om ordet for å gi min tilslutning til de uttalelser som fremkom fra den ærede utenriksminister. Jeg er for mitt vedkommende enig i den måte som han mente saken burde gripes an på i første omgang. Jeg har heller ingen innvending å gjøre mot hans vurdering av omkostningsspørsmålet.

Gram: Hr. Anderssen-Rysst bebreidet mig at jeg hadde ansvar for at Innst. S. nr. 200 blev offentliggjort i 1928. Jeg vil da gjerne få lov til å gjenopfriske i erindringen hos hr. Anderssen-Rysst hvad den faktiske situasjon var dengang. Vi hadde sittet og arbeidet med saken meget lenge i komiteen, og vi hadde ved kyndig bistand fått skrevet innstillingen. Som sakens ordfører hadde jeg for mitt vedkommende sterke personlige betenkeligheter ved at saken skulde offentliggjøres, men komiteen mente at det burde gjøres fordi det på annen måte var kommet så mange versjoner frem angående Hannevigs krav, og pressen hadde til dels gått så sterkt inn for det, og det var blandet inn så mange ting som var blitt publikumsstoff og sensasjon, at man mente det var riktig at det blev gitt offisielt en objektiv, saklig fremstilling, et utdrag

av dokumentene. Derfor overvant jeg mine betenkeligheter, og Stortinget tiltrådte også det enstemmig. Hr. Anderssen-Rysst satt, så vidt jeg erindrer - både i komiteen og i Stortinget den gang.

Anderssen-Rysst: Nei.

Gram: Ikke det? Da ber jeg om unnskyldning. Men Stortinget tiltrådte ialfall enstemmig dette forslag om at innstillingen skulde offentliggjøres. Vi risikerer ialfall at den blir anvendt imot oss, hvis vi skal prosedere saken juridisk. Når advokat Røed er tatt til inntekt, skal jeg få lov til å lese op hvad der står i dokumentene: "Advokat Røed har i et brev til Justisdepartementet av 11 februar 1935 meddelt at det han ved den anledning uttalte (det er det citat fra Juristforeningen som hr. Nielsen kom med nu) var at der efter hans mening var prosessuel adgang til å få saken inn for Haagdomstolen, hvorimot han ikke gikk god for realiteten, likesom han overhodet ikke har studert sakens dokumenter."

Hr. Stray anser jeg det ganske overflødig å svare her. Men jeg vil til slutt få lov til å understreke det som hr. Anderssen-Rysst nevnte. Når jeg stemmer for innstillingen, er det på de premisser som utenriksministeren gav, det er under forutsetning av at man først og fremst forsøker å få dette ordnet i mindelighet, og jeg håper det fører frem; det vilde være meget ønskelig - ja, jeg understreker det sterkt - om Hannevig kunde få en billighetserstatning. Men fører ikke det frem, må man betenke sig lenge og bringe saken inn her på ny, før den juridisk bringes inn for domstolen.

Jakob Vik: No ser det ut til at alle som har tala i denne sak, er samde um at Hannevig har vore hardt og urettvist medfaren av amerikanarane, og det er eg viss um er ei spontan og rett kjensle i denne sak. I so måte trur eg at me alle kann vera glade for at saka er komen so langt. Men det er sume utsegner som er komne fram her i dag, som har gått ut på at ein ikkje skulde vera alt for snar til å gå til prosess mot ein framand og venlegsinna nasjon, for det kunde skada oss. Eg vil spyrja kva slag utanrikspolitikk det er som forsvarar slike ting. Når ein norsk borgar økonomisk eller på anna vis er urettvist stelt med, kvifor skal då ikkje heimlandet hans, fedrelandet, gå inn for honom endå um det kann vera råd for eller ein risiko for at me skal tapa økonomisk? Vår prestige lid me då ingen skade på i alle fall. Eg meiner at alle som er ute, som gjer det beste dei kann i dei tilhøve dei arbeider under, um dei kjem i vanskar, skal kjenna at dei har sitt land bak seg når det trengst, og det treng Hannevig trass i alt det som er sagt um han. Eg vil taka avstand frå slike argument i utanrikspolitikken.

Um kostnadene i saka vil eg segja at her bør ikkje departementet vera alt for streng med å krevja garantiar. Saka må fremjast soleis som her er gjort tilråding um, endå um ikkje departementet har visse for sakskostnadene i den mun det kunde ynskja. Det er sjølv sagt ei privat sak på ei vis for Hannevig, men det er ei stor nasjonal sak for landet at det tek vare på interessene åt borgarane.

Statsråd Koht: Eg skal ikkje taka upp att noko av det eg har sagt fyrr. Eg tykkjer i det minste sjølv at eg tala so klårt den gongen at det kann vera nok. Men eg kann segja, at blir denne tilrådinga, som eg no går ut frå, samrøystes vedteken av Stortinget, so er det ei grei sak at den skal eg då freista å gjennomføra so godt som eg kann etter den vegen som eg sjølv her har peika på, og eg vil i fyrebuinga der taka alle turvande og naturlege omsyn til Hannevig personleg og til kreditorane hans like eins. Eg går utifrå, at når det blir spursmål um den kostnadsgarantien som her skal bli kravd av Hannevig, at ein då tingar med han på fyrehand um alt dette. Og kann det greia seg for ein mindre sum enn den eg nemnde i stad, so er det klårt at me skal ikkje krevja større garantiar enn det som i sanning er turvande. Eg trur trygt eg kann segja til Stortinget at eg for min part ikkje skal bruka noko slag knep i denne sak, men bera ho fram so ærleg og godt som råd kann vera. Og det er min fyresetnad at eg skal halda Stortinget i kunnskap um korleis det går med denne sak på kvart einaste avgjerande steg som ho blir førd fram til.

Peersen: Det var en liten bemerkning jeg vilde føie til da jeg talte her sist. Det er hele bakgrunnen for den amerikanske skibsbyggingspolitikk. Som de vet, på grunn av den tyske ubåtkrig var det et rop i England på skibe, som fikk sitt utpregede uttrykk gjennom Lloyd George's: Ships, ships, ships! Det var hovedsaken. Der blev sendt over en stor kommisjon til Amerika for å forhandle og få et godt forhold mellem England og Amerika, og et av hovedpunktene var om engelskmennene kunde få lov å få ut de 150 kontrakter, hvorav en hel del var inngått med Hannevig. Men amerikanerne sa til slutt nei. For hemmeligheten for amerikanerne var i ly av sin skibspolitik å få oppbygget en egen amerikansk handelsflåte, således at de kunde konkurrere med engelskmennene. Det viser hvilken veldig interesse amerikanerne satte inn på å få de skibsbygningsverksteder som Hannevig hadde satt i gang.

Knut Jacobsen: Det er vel antagelig noe tidlig å snakke om deling av byttet. Men når det er talt om kreditorerne, vil jeg få lov å gjøre opmerksom på at det er forskjellige kategorier av kreditorer. Det er kreditorer hvis fordringer er preskribert, og det er kreditorer hvis fordringer er anerkjent, og det er kreditorer som har truffet en mindelig overenskomst med Hannevig om et meget sterkt redusert beløp. Det siste er av den grunn at man vilde slippe en rettssak på det tidspunkt da overenskomsten blev truffet, og da det var meget tvilsomt om saken i det hele vilde komme for Haag eller en internasjonal domstol. Når det nu skal tas hensyn til kreditorerne, mener jeg at den siste kategori av kreditorer, som har truffet en mindelig overenskomst med Hannevig for å undgå en rettssak på det tidspunkt, ikke må komme til å bli skadelidende i forhold til kreditorer hvis fordringer er preskribert og som ikke har fått noen overenskomst med Hannevig om anerkjennelse av noe beløp.

Dybwad Brochmann: Jeg vil bare ha sagt som min opfatning, at hvis Stortinget vedtar denne innstilling, så kan jeg ikke forstå annet enn at det må være til stor skade for sakens gang i Haag at det settes det vilkår at det skal stilles garanti. Det må jo kunne utnyttes av motparten meget lett på den måte, at man sier: altså har den norske stat gått med på det, men forlangt garanti fordi man stilltiende var på det rene med at man vilde tape saken. Jeg vil derfor henstille til dem som har fremsatt dette forslag for komiteen, å ta under overveielse om ikke denne betingelse om garanti helt burde bortfalle. Jeg kan ikke skjønne annet enn at det er det samme som å svekke saken helt fra begynnelsen av.

Sven Nielsen: Til det som hr. Dybwad Brochmann nu uttalte, vil jeg bare si for å sammenligne med voldgiftssaken for Haag i 1922, at der var ingen som tenkte på annet enn at de interesserte der selv måtte bestride omkostningene. Det var også den gang et rent privatøkonomisk spørsmål.

Nemnda hadde tilrådt:

I. Det henstilles til regjeringen å yde sin medvirken til at det erstatningskrav som den norske undersått Christoffer Hannevig mener å ha mot Amerikas Forente Stater i anledning av de amerikanske myndigheters forhold overfor ham i forbindelse med rekvisisjonsordren av 3 august 1917 blir innbragt for en internasjonal voldgiftsdomstol, i de former og på den måte som finnes mest formålstjenlig.

II. Det er Stortingets forutsetning at alle utgifter og omkostninger ved en eventuell voldgiftssak og dom skal være det offentlige uvedkommende, samt at de nødvendige garantier i den anledning må være betryggende ordnet innen 1 mai 1935.

Presidenten: Presidenten forstod ordføreren slik, at han rådde til at fristen vart sett til 1 september 1935, og presidenten går då ut frå at det er å rekna som ei brigda tilråding frå nemnda.

Sven Nielsen: Ja, det er riktig, hr. president.

Røysting:

Den brigda tilrådinga frå nemnda vart samrøystes vedteken.

Presidenten: Presidenten tilrår at debatten ikkje vert å gjera offentleg.

Røysting:

Framlegget frå presidenten vart samrøystes vedteke.

Olsen-Hagen: Før man refererer protokollen, vil jeg gjerne ha bragt på de rene hvorvidt der skal tilstilles pressen noe kommuniké om dette møte. Det som nu blev vedtatt, var jo bare at debatten ikke skulde offentliggjøres, men jeg synes det bør

bringes på det rene om beslutningen her idag skal holdes hemmelig eller om den skal offentliggjøres. Det var bare for å bortrydde vanskeligheter, jeg hadde nær sagt for pressen, at jeg stiller spørsmålet.

Hambro: Jeg er for så vidt enig med hr. Olsen-Hagen i at pressen må, i sin tid i et hvert fall, få vite noget. Men jeg mener at man må overlate det til Utenriksdepartementet; det må være Utenriksdepartementet, utenriksministeren, efter mitt skjønn, som avgjør hvorvidt saken fremmes best ved at der nu blir en hel del skriverier i vår presse eller om man bør vente med det. Jeg tror, at hvis utenriksministeren innkaller pressen og gir dem en meddelelse om sitt syn på det, helst imorgen den dag, vil man kunne stole på en helt lojal presse. Men hvis det ikke blir gitt varsel om noget sådant, vil man risikere at allting kommer ut. Jeg mener man trygt bør overlate det til utenriksministeren.

Olsen-Hagen: Jeg er enig i det. Da er det altså blitt en bestemmelse for hvordan vi skal gå frem. Jeg har intet å innvende mot at man går frem på den måte.

Referat:

1. Kgl. prp. om bemyndigelse for Kongen til å forandre tollene på natursilkevarer og omsetningsavgiften av parfymer, luktende vann etc.
Enst.: Vert send finans- og tollnemnda styrkt med 2 medlemmer av utanriks- og konstitusjonsnemnda, oppnemnde av henne.
2. Kgl. med. om beretning om Garantikassen for Sparebankers virksomhet i 1934.
Enst.: Vert send finans- og tollnemnda.

Møteboka vart lesen upp utan at det vart gjort nokon merknad.

Møtet slutt kl. 13.50.